

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**OCHRANA A OSTRAHA STÁTNÍCH HRANIC ČSSR NA
ÚSEKU NOVÉ HRADY – NOVÁ BYSTRICE V LETECH
1945–1989**

Autor práce: Lenka Nagyová
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Prezenční studium
Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Korostenski, CSc.
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. Mgr. Jiřímu Korostenskému, CSc.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

NAGYOVÁ, L. *Ochrana a ostraha státní hranice ČSSR na úseku Nové Hradky – Nová Bystřice v letech 1945 –1989.: bakalářská práce.* České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011.76 s. Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Jiří Korostenski, CSc.

Klíčová slova: státní hranice, ochrana a ostraha, pohraniční stráž, ilegální přechod hranic

Tato bakalářská práce zpracovává téma, které ve společnosti stále vyvolává bouřlivé diskuse. Jde o problematiku ochrany a ostrahy československé státní hranice v letech 1945-1989. Práce podrobně popisuje systém ochrany československých státních hranic, ovlivněný bipolárním rozdělením světa po 2. světové válce a organizaci a činnost Pohraniční stráže, coby klíčové instituce ochrany a ostrahy státních hranic.

Práce se dále zaměřuje na problematiku ilegálních přechodů státních hranic nejen z pohledu motivace jejich aktérů a metod, které při útěku volili, ale i z hlediska dobově platných právních předpisů. Příběhy konkrétních lidí, kteří se rozhodli opustit svou vlast, jsou nejen ilustrací tehdejších společenských a politických poměrů, ale také uzavírají analytickou část práce.

Organickou částí této práce je kapitola zaměřující se na regionální problematiku prostřednictvím popisu organizace, dislokace a činnosti 3. praporu Pohraniční stráže Nová Bystřice a zmapováním konkrétních pokusů ilegálního přechodu státních hranic v tomto prostoru.

ABSTRACT

NAGYOVÁ, L *Protection and security of the state border of the Czechoslovak Socialist Republic in the section of Nové Hradky to Nová Bystřice during the period from 1945 to 1989*. Bachelor Work. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011, 76 p. Supervisor: doc. Mgr. Jiří Korostenski, CSc.

Key words: state border, protection and security, border guards, crossing the border illegally

This dissertation is written up on a subject that continues to invoke heated discussion in society. This concerns the issue of protection and security of the Czechoslovak state border during the period from 1945 to 1989. This work provides a detailed description of the system for protection of Czechoslovak state borders, influenced by the bi-polar division of the world after the Second World War and the organisation and activities of the Border Guard as a key institute for protection and security of the state borders.

This work also focuses on the issue of illegal crossing of the state border from the aspect of the motivation of the involved parties and the methods they chose for their escape and from the aspect of the regulations that were valid at the time. The stories of specific people who decided to leave their country are not only illustrative of the social and political relations at the time but also conclude the analytical part of the work.

The organic part of this work is the chapter focusing on the regional policy by means of description of the organisation, displacement and activities of the 3rd battalion of the Border Guard in Nová Bystřice and mapping of specific attempts to cross the state borders illegally in this area.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	10
2 BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ ASPEKTY OCHRANY STÁTNÍ HRANICE PO ROCE 1945.....	12
2.1 CHARAKTERISTIKA A VÝZNAM STÁTNÍCH HRANIC	12
2.2 POČÁTKY OCHRANY STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	13
2.3 OBNOVA STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY PO SKONČENÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	15
2.4 ORGANIZACE OCHRANY STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V LETECH 1945-1948	17
2.5 OCHRANA STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY PO ROCE 1948.....	18
2.6 STRUKTURA POHRANIČNÍCH JEDNOTEK.....	24
2.6.1 Jednotky vykonávající pohraniční službu.....	24
2.6.2 Nadřízené útvary pohraničních jednotek	26
2.7 OCHRANA STÁTNÍCH HRANIC	27
2.7.1 Taktika ostrahy státních hranic.....	28
2.7.1.1 Pohyblivá hlídka	29
2.7.1.2 Nepohyblivá hlídka	30
2.7.1.3 Bojové skupiny	31
2.7.2 Ženijně technické zabezpečení státních hranic	32
2.7.3 Pohraniční území a jeho režim.....	34
3 PRÁVNÍ A MORÁLNÍ ASPEKTY ILEGÁLNÍCH PŘECHODŮ STÁTNÍ HRANICE.....	37
3.1 PRÁVNÍ ASPEKTY PŘEKRAČOVÁNÍ STÁTNÍ HRANICE	37
3.2 ILEGÁLNÍ PŘECHODY STÁTNÍ HRANICE	40
3.2.1 Metody a způsoby ilegálního překonávání státních hranic.....	41
3.2.1.1 Pozemní cesta.....	41
3.2.1.1.1 Obrněný transportér Jána Budnára.....	42
3.2.1.2 Vlák jako prostředek ilegálních přechodů státních hranic	43
3.2.1.2.1 Pokus Karla Fišnara o útěk vlakem.....	43
3.2.1.3 Útěky vzduchem.....	45
3.2.1.3.1 Balón Zdeňka Bakuleho	45
3.2.1.3.2 Kurýr Josef Burian a jeho nevydařený let.....	47
3.2.1.4 Neobvyklé přechody státní hranice	47
3.2.1.4.1 Vladimír Ortl v ženském přestrojení.....	47
3.2.1.4.2 Útěk kvůli autonehodě	48
3.2.1.5 Vodní cesta.....	49
3.2.1.5.1 Kaplan na útěku.....	50
3.2.1.6 Smrt vojína Josefa Ludase	51
4 OCHRANA A OSTRAHA ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNÍ HRANICE V PROSTORU 3. PRAPORU POHRANIČNÍ STRÁŽE NOVÁ BYSTRICE.....	53
4.1 DISLOKACE 3. PRAPORU POHRANIČNÍ STRÁŽE NOVÁ BYSTRICE	53
4.1.1 Umístění konkrétních rot ve vztahu k přechodovým kanálům.....	54

4.2 ILEGÁLNÍ PŘECHODY V OBLASTI 3. PRAPORU POHRANIČNÍ STRÁŽE NOVÁ BYSTRICE..	56
4.2.1 <i>Proryvy u rPS Slavonice</i>	56
4.2.1.1 Zběh na útěku	56
4.2.1.2 Uprchlíci pozorování hlídkou	57
4.2.1.3 Bezejmenný narušitel	57
4.2.2 <i>Milenci na útěku</i>	58
4.2.3 <i>Útěk občanů NDR</i>	59
4.2.4 <i>Pokus o útěk v zavazadlovém prostoru</i>	59
4.2.5 <i>Uprchlík prozradil jeho vlastní pes</i>	61
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
SEZNAM ZKRATEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	69
PŘÍLOHY	70

ÚVOD

Téma ochrany a ostrahy státních hranic v období let 1945-1989 stále vyvolává bouřlivé diskuse a stává se tím i zajímavým tématem pro bakalářskou práci. Jako osoba, která na vlastní kůži nezažila tuto dobu, jsem si doposud mohla vytvořit názor na tuto problematiku pouze z všeobecně prezentovaných skutečností. V přímém porovnání režimu, který při překračování státních hranic platí nyní, kdy fakticky žádné státní hranice v rámci schengenského prostoru fyzicky neexistují, a opatřeními, která platila na hranicích a v jejich blízkosti před rokem 1989, se mi tato zdála nepřiměřená a neopodstatněná. Bližším studiem dané problematiky při zpracovávání této práce jsem ale postupně začala chápat důvody, které k takovým opatřením tehdejší vládu vedly. Podstata se skrývá v samotné funkci státních hranic.

Státní hranice je totiž jakousi pomyslnou čarou, která ohraničuje konkrétní státní území, coby základní prvek a předpoklad existence samostatného státu. Odděluje od sebe rozličné světy, kultury a národy, ale především vymezuje prostor, na kterém může být uplatňována konkrétní moc. Z tohoto důvodu vždy byla státní hranice místem, na které byla soustředěna velká pozornost.

Ochrana státní hranice byla zásadním prvkem obranné a bezpečnostní politiky každého státu. Jinak tomu nebylo ani v dějinách našeho státu, nicméně nikdy nebyla ostraze a ochraně státních hranic věnována taková pozornost jako v letech 1945-1989. Československá západní hranice se v té době stala zároveň hranicí dvou světů, jejichž vzájemné postoje celých 40 let představovaly reálnou hrozbu vypuknutí válečného konfliktu. Z tohoto důvodu na takto disponovaném úseku hranice platil velmi důsledný a přísný režim, který měl zabránit jakémukoli nežádoucímu narušení, které mohlo znamenat bezpečnostní hrozbu. Téměř nemožný se stal jejich přechod na jiných místech než k tomu určených nejen směrem do vnitrozemí, ale i opačným směrem. Československým občanům byl ale odepřen právní nárok na legální pohyb přes hranice, jelikož cestovní doklady nemusely být vydány každému. Někteří z nich se ale i přes tuto překážku rozhodli odejít za hranice, tedy i ilegální cestou. Museli si při tom být však vědomi, že porušují platné právní předpisy. Řada z nich takový pokus zaplatila svým životem.

Přísně střežená hranice ostatně není nic neobvyklého ani v současné době i u těch nejvyspělejších států. Spojené státy na hranicích s Mexikem již v padesátých letech 20. století vystavěly hraniční plot, který byl v současnosti rozšířen a opevněn. Je vyroben převážně z vlnitého ocelového plechu o výšce přesahující 3 metry. Na některých místech je i zakopán do země tak, aby se Mexičané nemohli do USA ani prokopat. Toto opatření má zabránit přílivu drog a nelegálních imigrantů do země a nebezpečí s tím souvisejícímu.

Podobnému nebezpečí čelí i státy jižní Evropy. Do nich proudí statisíce uprchlíků ze severní Afriky. Nejdisponovanější hranicí v tomto smyslu je ta mezi Řeckem a Tureckem. Řecká vláda se zde rozhodla vystavět 206 kilometrů dlouhý plot. Po naléhání Evropské komise od svého úmyslu upustila, nicméně stále počítá s vybudováním 12,5 kilometrů dlouhým a tři metry vysokým plotem na nejdisponovanějším úseku. Početné jsou i akce na moři, kdy námořní hlídky brání lodím imigrantů v další plavbě ke břehům Evropy. Tyto zásahy prý dokonce mají na svědomí i množství utonulých.

Další mediálně známou betonovou zábranou je ta mezi Palestinou a Izraelem. Tvoří jí betonové panely vysoké až osm metrů, drát se smrtícím vysokým napětím a přilehlý zoraný pás, sloužící k tomu, aby byly vidět stopy narušitelů. K překročení hranice je nutné mít zvláštní povolení a je možné pouze na několika kontrolních stanovištích obsazených armádou. Izrael se tímto opatřením brání hrozbě terorismu spojené s pronikáním islamistických radikálů na své území.

Je vždy těžké stanovit sílu opatření, která mají minimalizovat bezpečnostní rizika, právě v souvislosti s ochranou a dodržováním lidských práv.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Cílem této bakalářské práce je poskytnout ucelený nezaujatý pohled na problematiku ochrany a ostrahy československých státních hranic v letech 1945-1989 v souvislostech dobové geopolitické situace bipolárně rozděleného světa, které měly zásadní vliv na bezpečnostně právní charakterizaci zabezpečení výkonu ochrany a ostrahy státních hranic, v přímé konfrontaci s obecnými lidskými právy. Důležitou úlohou této práce je i inventarizace konkrétních pokusů o ilegální přechod ve stanoveném úseku hranice, a to prostřednictvím analýzy v té době platných právních předpisů a konkrétních vzpomínek respondentů.

Metoda analýzy různých pohledů zúčastněných osob získaných pomocí řízeného rozhovoru s respondenty, se ovšem už na samém počátku zpracovávání této práce ukázala neuskutečnitelnou. Bývalí pohraničníci se k danému tématu, vzhledem k celospolečenskému negativnímu pohledu na jejich službu, z pochopitelných důvodů nechtějí vyjadřovat. Stejný postoj ale zaujímají i civilní účastníci těchto událostí. Tito se sice nevyhýbají neformální rozmluvě, ale zaznamenání a použití svých výpovědí se z obavy spojené se zveřejněním poskytnutého svědectví brání.

Dalším, velmi důležitým a nejvíce vypovídajícím zdrojem pro zpracování této práce jsou archivní prameny. Jedná se o materiály zachycující veškerou organizaci, činnost a události, které se v souvislosti s ostrahou státních hranic odehrávaly. Jde ovšem o fondy, které jsou archivně nezpracované a navíc značně rozsáhlé. Fond 2348, obsahující veškeré dokumenty týkající se českobudějovické pohraniční brigády, který je pro téma práce klíčový, je tvořen 343 kartony, 589 knihami a 237 balíky. Tento materiál fondu není zpracován a neexistuje k němu ani archivní pomůcka, což téměř znemožňuje badatelskou činnost. Vzhledem k této situaci jsem se po poradě s pracovníky Archivu bezpečnostních složek rozhodla pro účely této práce zpracovat publikace autorů, kteří se tomuto tématu dlouhodobě věnují a mají tak k archiváliím dlouhodobý přístup. Jedná se zejména o publikaci **Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích. 1945-1989**. Toto dílo Martina Pulce vychází z autorova rozsáhlého archivního badatelského úsilí a přináší ucelený pohled na systém ochrany státních hranic zahrnující historii Pohraniční stráže a mapování značného množství oblastí její činnosti. Přesto, že se v některých pasážích autor pouští do subjektivního

hodnocení dané problematiky, které je záhy poněkud sníženo faktickým popisem situace, jedná se o nesmírně přínosné dílo pro všechny badatele zabírající se touto tematikou.

Další publikace **Hrdinové železné opony** a **Útěky za železnou oponu** z dílny Ivo Pejčocha dokonale mapují příběhy lidí, kteří se rozhodli pro ilegální přechod státní hranice. Obě tato díla vycházejí z vyšetřovacích spisů a rozsudků každého jednotlivého, ať už zdařilého či nezdařilého pokusu o útěk.

Neopomenutelným pramenem pro zpracování této bakalářské práce byla i literatura vydaná před rokem 1989, reprezentovaná například dílem **Stručný přehled dějin Pohraniční stráže**. Jedná se zejména o publikace, které byly určeny pro studium a vzdělávání příslušníků Pohraniční stráže. Tato literatura je velmi ideově zabarvená, proto nebylo snadné s ní pracovat. Po jejím zpracování do čistě faktické roviny, nezbytné pro účely nezaujatého pohledu na organizaci a činnost systému ochrany státní hranice se i tyto zdroje staly velmi přínosným materiálem.

První část této bakalářské práce se postupně zabývá charakteristikou a významem státních hranic, vývojem jejich ochrany směřujícímu až k časovému období let 1945-1989, jehož problematiku tato práce podrobně zpracovává. Je zde popisován vznik a činnost Pohraniční stráže, coby klíčové instituce vykonávající ostrahu státních hranic, její organizace a opatření a zabezpečení sloužící k efektivní ochraně státní hranice.

Druhá kapitola se podrobně věnuje problematice ilegálních přechodů státních hranic z pohledu dobové společenské situace v přímé souvislosti s v té době platnými právními předpisy. Na konkrétní kasuistice autenticky zachycuje motivaci a způsob provedení jednotlivých pokusů o překročení hranice.

Závěrečná část bakalářské práce přináší pohled na systém ochrany státních hranic z hlediska regionálního, kdy se zaměřuje na úsek střežený 3. praporem Pohraniční stráže Nová Bystřice, doplněný konkrétními pokusy o ilegální přechod hranice, které se zde odehrály.

2 BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ ASPEKTY OCHRANY STÁTNÍ HRANICE PO ROCE 1945

2.1 Charakteristika a význam státních hranic

Státní hranice od sebe oddělují sousední suverénní státy, čímž vymezují území pod suverenitou jednotlivých států, a to jak na povrchu země, tak i svislým směrem vzdušný prostor a prostor pod zemským povrchem¹. Význam státní hranice spočívá v tom, že se jedná o hranice mocenskopolitických sfér, o hranice moci. Hranice proto mají především politický obsah, jelikož určují mez, kam až se rozprostírá státní moc daného státu².

Vznik státních hranic je úzce spjatý se vznikem státu, kdy se formuje potřeba zajistit určitost státního území. Charakteristickým rysem státu je územní organizace společnosti, to znamená, že státní moc je vykonávána uvnitř tohoto území a jsou jí podřízeny všechny osoby, které na území státu žijí. Vzniká tak nezbytná potřeba přesného vymezení státního území a jeho oddělení od území jiných států. Tím je dán základ pro vytvoření státních hranic.³

Státní hranice jsou zakotveny v mezinárodněprávních dokumentech, jimiž jsou zpravidla mezinárodní smlouvy, především pak smlouvy bilaterální.

Pokud stát nově vzniká, nebo se prudce změní územní a politická situace jeho samého a jeho sousedů, např. v důsledku válečného konfliktu, tento stát se nejprve snaží uhájit, či nově stanovit své hranice, protože je v jeho zájmu, a stejně tak i jeho sousedů, aby měl jasno o rozsahu svého území a také moci.⁴

Vymezení hranic ale neznamená jenom stanovení hranice jako čáry, ale také nastavení režimu na hranicích, např. způsoby přechodu přes hranice, provádění různých prací na hranicích, využívání hraničních vod, mezinárodních cest⁵. Zpočátku tvořil hranice pruh území, nebo jinde měly hranice přírodní charakter, jako byly hřebeny hor, vodní předěly nebo koryta řek. V některých místech dokonce žádné přesně vymezené hranice

¹ DVOŘÁČEK, Z, et al. *Základy činnosti policejních služeb: Služba kriminální policie a vyšetřování, cizinecká a pohraniční policie*. 1. vyd. Praha : Vydavatelství PA ČR, 2004. str.189.

² *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. . Praha : Naše vojsko, 1986. str.10.

³ DVOŘÁČEK, Z, et al. *Základy činnosti policejních služeb: Služba kriminální policie a vyšetřování, cizinecká a pohraniční policie*. 1. vyd. Praha : Vydavatelství PA ČR, 2004. str. 187.

⁴ SOVINSKÝ, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. 1. vyd. . Praha : VŠEHRD, 2005. str. 26.

⁵ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1986.str. 10.

nebyly a moc vládců sahala tak daleko, jak jen ji dokázal uplatnit⁶. Postupem času se na hranicích začaly vytvářet různé strážní body, opevnění, byly rozmisťovány ozbrojené útvary, které měly za úkol zabezpečit režim a pořádek, ale i ochranu státu proti vnějšímu nepříteli⁷.

2.2 Počátky ochrany státních hranic Československé republiky

Otázka vymezení státních hranic vyvstala pro české země se vznikem samostatného Československa po skončení 1. světové války v roce 1918, jelikož nebyly plně stabilizovány. Otázka hranice byla postupně řešena mezinárodními smlouvami, které vycházely z ekonomického, vojenského, historického, etnografického a politického hlediska. Hranice tehdejší republiky byly stanoveny versailleským systémem mírových smluv. Hranice mezi Československem a Rakouskem byla určena v podstatě podle staré správní hranice mezi Čechy a Moravou a Dolním a Horním Rakouskem s drobnými zvýhodněními pro Československo. Hranice mezi Československem a Německem byly určeny bývalou hranicí mezi Rakousko-Uherskem a Německou říší. Hranice s Maďarskem byly stanoveny zcela nově tzv. Trianskou smlouvou.⁸

Způsob ochrany státních hranic Československé republiky vyplýval z podstaty jejího státního zřízení a mezinárodní situace. Byla převážně zaměřena na ochranu hospodářských zájmů. Od vzniku republiky byly na nejdůležitějších hraničních přechodech umístěny celní úřady a na nejdůležitějších cestách strážní stanice. Ochranou státních hranic byla pověřena Finanční stráž, která byla po vzniku Československé republiky fakticky jediným ozbrojeným sborem, kterému bylo svěřeno systematické střežení státních hranic. Pro plnění těchto úkolů byli příslušníci Finanční stráže vybaveni i řadou oprávnění. K narušení státních hranic docházelo v průběhu dvacátých let především z hospodářských důvodů. Prohlubování hospodářské krize bylo bezprostřední příčinou vzestupu podloudnictví a pašování různého druhu zboží a potravin. Po uchopení moci nacisty

---

⁶ DVOŘÁČEK, Z., et al. *Základy činnosti policejních služeb: Služba kriminální policie a vyšetřování, cizinecká a pohraniční policie*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2004. str. 187.

⁷ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 10.

⁸ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 17.

v Německu v roce 1933, kdy se stávalo ohrožení Československa vysoce aktuálním, začaly vystupovat do popředí zejména politické aspekty ochrany státních hranic.⁹

Vládním nařízením č. 270/1936 Sb. ze dne 23. října 1936 byla zřízena Stráž obrany státu, jejímž úkolem se stala ochrana neporušitelnosti státních hranic, nedotknutelnost státního území a spolupůsobení při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti¹⁰. Stráž obrany státu byla vojensky organizovaná a vycvičená a uváděla se do činnosti při vyhlášení ostrahy hranic nebo v mobilizaci. Byla složena z vojenských osob, příslušníků četnictva, policie, Finanční stráže a vybraných záložníků.

Postavení příslušníků Finanční stráže a úředníků celních úřadů se během roku 1938 stalo mezi převážně německým obyvatelstvem pohraničí téměř neudržitelným. V této situaci Stráž obrany státu nesla rozhodující míru odpovědnosti za ochranu státních hranic a za udržení klidu a pořádku v pohraničním území.

V důsledku mnichovského diktátu byla československá vláda nucena odevzdat české pohraničí hitlerovskému Německu. Stejně tak ustoupila i územním požadavkům Polska a Maďarska a schválila požadavek na oddělení Slovenska od ostatních částí republiky. Rozklad územní celistvosti republiky byl završen přijetím ústavního zákona o autonomii Podkarpatské Rusi. Po obsazení pohraničních území se do vnitrozemí Čech a Moravy přestěhovalo asi 450 000 osob, mezi nimi i příslušníci Finanční stráže a celníci, z nich většina byla služebně využita na nově se vytvářejících hranicích tzv. druhé republiky.

Ve dnech 14.-16. března 1939 dokončilo nacistické Německo své plány na ovládnutí zbytku Československa tím, že české země vojensky obsadilo a vytvořilo tzv. protektorát Čechy a Morava. Protektorát se stal součástí Velkoněmecké říše a byl začleněn do jejího celního systému. Státní hranice a jejich ostraha v tomto období ztratily svůj původní význam. Střežení hranic mezi protektorátem a slovenským státem převzaly německé orgány. Svě opodstatnění ztratila i Stráž obrany státu a byla proto zrušena. Finanční stráž a celní úřady taktéž zastavily roce 1940 svoji činnost.¹¹

---

⁹ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 18.

¹⁰ Česko. Nařízení vlády č. 270/1936 Sb. o strážci obrany státu. 1936. Dostupný z WWW: <<http://www.gotisek.estranky.cz/clanky/pravo-a-osh/pokracovani-se-pripravuje.html>>.

¹¹ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 20-22.

2.3 Obnova státních hranic Československé republiky po skončení 2. světové války

Po skončení 2. světové války a osvobození ČSR došlo v německých i dalších úsecích československých hranic k plné obnově stavu z roku 1937 díky odůvodnění tzv. Mnichovské dohody a všeho, co po ní následovalo¹². Samotné postoupení části československého území bylo od začátku protiústavní. Prezident republiky ani vláda neměli právo bez souhlasu parlamentu postoupit druhému státu jakoukoli část československého území. Paragraf 3 platné Ústavy stanovoval, že hranice státu mohou být změněny pouze ústavním zákonem¹³.

Obsazení pohraničí a střežení státních hranic patřilo k nejpřednějším úkolům po osvobození Československa. Kromě jednotek sovětské a americké armády, které v květnu 1945 obsadily téměř celé československé pohraničí, se na obnově československé státnosti a suverenity v pohraničí podílely různé revoluční jednotky, které vznikly ještě před květnem 1945 či přímo v průběhu Květnového povstání. Do pohraničí byly rovněž vysílány vojenské jednotky vytvořené ze zmobilizovaných, ovšem nedostatečně vycvičených záložníků. 22. května 1945 dostala 1. československá armáda rozkaz k obsazení pohraničí. Došlo k určitému zlepšení situace, ovšem síly soustředěné do pohraničí stále nemohly stačit na tak rozsáhlý úkol, jakým bylo ovládnutí a zabezpečení pohraničních oblastí Čech a Moravy, kde žily téměř 3 milióny německého obyvatelstva a statisíce německých uprchlíků.

Poměry v západním pohraničí, kde byla situace nejsložitější, výstižně vykresluje dopis ministra národní obrany předsedovi vlády Z. Fierlingrovi z 24. května 1945: „...postavení Čechoslováků v Českém Krumlově je neudržitelné. Město, okres, policie je v rukou nacistů. Na Kleti je dosud ozbrojené vojsko. Připravují se nové německé organizace. Američané odmítají jakoukoli nápravu. Žádám Vás proto, pane ministerský předsedo, abyste s československou vládou a s představiteli amerických úřadů a okupačních armád projednal tyto záležitosti, které brzdí rozvoj československého státu...“¹⁴

¹² SOVINSKÝ, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha: VŠEHRD, 2005. str. 89-90.

¹³ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 21.

¹⁴ BÍLEK, J., et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str. 89.

Obsazení hranic československými vojenskými útvary ale postupně měnilo situaci v pohraničí, třebaže ještě nezajišťovalo ochranu hranic v celé jejich délce. Obsazením hranic naší armádou byly nakonec vytvořeny předpoklady k obnovení československé svrchovanosti nad celým pohraničním územím a k očištění pohraničních oblastí, především v českých zemích, od potulujících se zbytků německé armády, od a různých jiných škodlivých živlů. Hlavním úkolem armády bylo zaručit bezpečnost a nedotknutelnost státních hranic. 10. června 1945 byly po dohodě ministerstva národní obrany a ministerstva vnitra rozpuštěny všechny ozbrojené útvary kromě armády a jednotek SNB, tj. revoluční gardy, pluky svobody a různé strážní oddíly, čímž se zvýšila potřeba střežení státních hranic.

Velký význam pro řešení otázky zajištění pohraničí mělo opatření ministerstva vnitra pro vybudování tzv. pohotovostního pluku národní bezpečnosti, jímž byl vytvořen vojensky organizovaný útvar – Pohotovostní pluk I. Národní bezpečnosti, který byl od začátku formován jako jednotka SNB. Jeho úkolem bylo sloužit jako ozbrojená síla při řešení různých kritických situací, především v pohraničních oblastech státu. Jeho síly na zvládnutí úkolů na tak širokém úseku nestačily, a tak byla i nadále nezbytná účast armády.

Významnou změnu v zabezpečování hranic nařídilo ministerstvo národní obrany po řadě jednání zástupců ministerstva vnitra, ministerstva národní obrany a ministerstva financí z 31. srpna 1945. Soustava ochrany státních hranic byla členěná do větší hloubky. Byla tvořena čtyřmi sledy.¹⁵ První sled tvořila Finanční stráž, hlídající přechody a podobně jako v letech první republiky zamezující příhraničnímu pašování a podobné trestné činnosti ekonomického charakteru. Druhý sled byl postaven z rot Pohotovostního pluku I. Národní bezpečnosti a služeben Sboru národní bezpečnosti, rozmístěných v oblasti blízko hranice. Třetí sled představovaly armádní asistenční jednotky a čtvrtý sled byl postaven z mobilních motorizovaných záloh¹⁶.

---

¹⁵ BÍLEK, J. et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str. 89-93.

¹⁶ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2008. str. 7.

2.4 Organizace ochrany státních hranic Československé republiky v letech 1945-1948

Zajištění pohraničního území se již netýkalo přímého zajištění hranic proti vnějšímu nepříteli, ale sledovala zabezpečení klidu a pořádku v pohraničí. Po přechodu československé armády na mírovou organizaci a po odchodu spojeneckých vojsk vznikla zejména v pohraničních oblastech Československa komplikovaná situace. Pro střežení státní hranice a zajištění klidu a pořádku v pohraničí se nedostávalo sil ani prostředků. Až do roku 1948 se předpokládalo, že v případě zostření situace bude aktivována za součinnosti ministerstev národní obrany, vnitra a financí nadále existující Stráž obrany státu.

Zajištění pohraničního území probíhalo v první polovině roku 1946 úspěšně. Účinněji se dařilo bojovat proti ilegálním přechodům státních hranic, proti pašování majetku Němců, korespondence, valut a cenností. V červnu 1946 se připravovala rozsáhlá reorganizace jednotek SNB, odpovídajících za střežení státní hranice, vyvolaná především nedostatkem sil a prostředků¹⁷. Po odsunu německého obyvatelstva se pohraničí potýkalo s problémy spojenými s jeho novým osídlováním. Příslušníci SNB byli zvládnutím této situace natolik zaneprázdněni, že nebyli schopni vykonávat pohraniční strážní službu. Stejně tak jednotky Pohotovostního pluku 1 NB zajišťovaly především ostrahu objektů, poskytovaly ozbrojenou asistenci správním úřadům, doprovázely transporty při odsunu Němců a řešily kriminalitu spojenou s odsunem a osídlováním. Proto bylo rozhodnuto vytvořit z příslušníků SNB speciální útvar, který se bude zabývat hlavně pohraniční strážní službou.

V polovině roku 1946 byl zrušen Pohotovostní pluk I. NB a zřízeny tři pohotovostní pluky se sídlem v Liberci, Plzni a Brně. Tyto jednotky nesly název Útvar 9600. Součástí Útvaru 9600 bylo rovněž jezdeckto, které bylo začleněno do sestavy jednotek. Každému praporu byla přidělena jedna jezdecká četa. Úkolem jezdeckta bylo konat strážní a spojovací službu.

Po zrušení Pohotovostního pluku I. NB a zřízení tří pohotovostních pluků bylo střežení hranic prováděno již jen ve třech sledech. I. sled tvořila Finanční stráž společně s jednotkami pohotovostních pluků. II. sled tvořily stálé útvary SNB, tzn. stanice SNB

---

¹⁷ BÍLEK, J, et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str.183-185.

a okresní, oblastní a zemská velitelství SNB. III. sled se skládal z vojenských jednotek. Jednotlivé sledy nebyly od sebe odděleny, jejich činnost se často prolínala. FS vykonávala opět pochůzkovou hraniční strážní službu se zaměřením na odhalování hospodářské trestné činnosti. Jednotky pohotovostních pluků hlídkovaly mezi jednotlivými stanovišti FS a stálých útvarů SNB a podle potřeby jim poskytovaly výpomoc. Vojenské jednotky se zapojovaly do ostrahy státních hranic podle požadavků SNB a FS.¹⁸

2.5 Ochrana státních hranic Československé republiky po roce 1948

Obsah ochrany československých státních hranic byl možný podle bezpečnostní politiky KSČ a socialistického státu vyjádřit tak, že ochrana státních hranic představovala systém politických, ekonomických, ideologických, diplomatických, právních, bezpečnostních, vojenských a jiných opatření státu k zabezpečení nedotknutelnosti, neporušitelnosti a nezměnitelnosti státních hranic. Z tohoto pojetí ochrany státních hranic vycházely principy, základní úkoly a metody činnosti státních orgánů při plnění takto stanovených úkolů.¹⁹

Ochrana a obrana státních hranic ČSSR si vyžádala vytvoření takových složek, které svým charakterem a úkoly naplňovaly požadavky jak bezpečnostní, tak i vojenské politiky. Specifikou, kterou bylo nutné mít neustále na zřeteli byla skutečnost, že západní hranice ČSSR byly nedílnou součástí západních hranic celého socialistického společenství²⁰. K jejich ochraně byla rozkazem ministra vnitra z 29. 12. 1948 vytvořen nový útvar, a to Pohraniční stráž SNB, který měl za úkol zabezpečovat ochranu státních hranic ČSSR. Státní hranice měla být zajišťována 14 pohraničními prapory, pohraničními rotami a četami. Na západní hranici byly základními jednotkami ochrany pohraniční čety a zbývající části státních hranic pohraniční stanice SNB²¹.

Zákonem 275/1948 Sb., který vstoupil v platnost 1. 1. 1949 byla v celém pohraničním pásmu přenesena působnost Finanční stráže na Sbor národní bezpečnosti.

¹⁸ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. str.15-16. srov. AMV, f. H 1/4- Hlavní správa Veřejné bezpečnosti Praha, inv. j. 3, Výnos ministra vnitra č. I-828 dův./1946-Va/3, 1. 7. 1946.

¹⁹ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986.str. 24.

²⁰ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986.str. 24-25.

²¹ Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. . Praha: Orego, 2004. str. 35.

Tento zákon také určil, že ministři vnitra a financí v dohodě určí, kteří příslušníci Finanční stráže budou převedeni do Sboru národní bezpečnosti²². Z celkového počtu 5500 příslušníků Finanční stráže projevilo zájem o službu v novém útvaru 3165, po prověrkách jich k Pohraniční strážci SNB nastoupilo 2150²³. Úkolem PS SNB bylo střežit veškeré československé hranice. Jako vojisková složka FMV byla současně také nedílnou součástí ozbrojených sil ČSSR a plnila specifické úkoly branného charakteru na státních hranicích v době míru a zvláštní úkoly v době války.

Komunistický režim měl samozřejmě zájem na střežení především západní hranice. Z tohoto důvodu byla celá státní hranice rozdělena na dva úseky. V západním úseku střežily hranice jednotky organizované do systému, který spíše než systém policejní připomínal systém vojenský. Velitelství praporů sídlila v Liberci, Litoměřicích, Karlových Varech, Plzni, Písku, Českých Budějovicích, Znojmě a Bratislavě. Jednotky zde byly lépe vyzbrojeny a vystrojeny a jejich činnost byla zaměřena proti osobám přechajícím za hranice a proti kurýrům západních zpravodajských služeb.²⁴ Na východním úseku měla ostraha hranic zcela jiný ráz. Jednalo se o službu pořádkového rázu a převažovaly hospodářské delikty, především pašování²⁵.

Vzhledem k neustále rostoucímu počtu agentů zahraničních rozvědek a ke zvýšení počtu osob, které se snažily ilegálně narušovat státní hranice, bylo nutno zkvalitnit dosavadní systém střežení státních hranic²⁶. Proto bylo rozhodnuto o přechodu na tzv. vojiskový způsob ochrany hranic podle sovětského vzoru. Probíhal v několika etapách. Nejprve bylo vyčleněno 4000 vojáků základní služby, kteří byli v říjnu 1949 zařazeni do výcvikových praporů PS SNB, kde absolvovali základní půlroční výcvik pro službu na hranicích. Pohraniční jednotky posílili v dubnu 1950²⁷.

Vládním nařízením z 23. května 1950 bylo rozhodnuto rozčlenit ministerstvo vnitra a z jeho části zřídit ministerstvo národní bezpečnosti. V rámci tohoto ministerstva působily: Velitelství Státní bezpečnosti, Veřejné bezpečnosti, Vojenská zpravodajská služba,

²² Československo. Zákon č. 275/1948 Sb. kterým se přenáší působnost finanční stráže v celním pohraničním pásmu na Sbor národní bezpečnosti. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1948. částka 100. s. 1569. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb100-48.pdf>>.

²³ BÍLEK, J., et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str.394.

²⁴ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 25 a 45.

²⁵ BÍLEK, J., et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str. 347.

²⁶ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 49.

²⁷ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str.18.

Velitelství Pohraniční stráže SNB a útvar pro ochranu státních činitelů. Vztah mezi ministerstvem vnitra a Ministerstvem národní bezpečnosti řešila vyhláška, která vymezovala působnost jednotlivých ministerstev. 30. prosince 1950 vydal velitel Pohraniční stráže SNB rozkaz „Organizace oddílů a zaujetí nové sestavy“, ve kterém bylo uvedeno, že se ruší prapory, roty a čtyři PS SNB a vytvářejí se brigády – oddíly, prapory a roty Pohraniční stráže, která se tak stala novou institucí ochrany státních hranic. Na každou pohraniční rotu připadalo ke střežení okolo 3,5 km hranice. Roty byly umístěny 700-1500 m od hranic²⁸. Pohraniční stráž bylo uloženo zajišťovat nedotknutelnost státních hranic, zabránit všem pokusům o její překonání a bojovat v hraničním pásmu proti špionáži, protistátní činnosti a podloudnictví, dbát na přísné dodržování všech ustanovení o hraničním pásmu, udržovat na hranicích pořádek podle mezinárodních smluv, zákonů republiky a nařízením vlády a všemi bojovými prostředky bránit státní hranice při vpádu nepřátelských ozbrojených sil. Těžiště její činnosti spočívalo na úseku hranice s NSR a Rakouskem²⁹.

Logickým vyvrcholením všech kvalitativních změn v ochraně československých státních hranic bylo přijetí zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic. Tento zákon zdůraznil význam československých státních hranic, a jejich ochrany³⁰. Paragraf 1 tohoto zákona stanovoval, že: „K zajištění pokojné výstavby socialismu v naší vlasti je třeba účinně chránit státní hranice před pronikáním všech nepřátel tábora pokroku a míru a ochrana státních hranic je proto povinností každého občana.“ Jako výkonný orgán ochrany státních hranic tento zákon stanovil orgány ministerstva národní bezpečnosti, zejména pak Pohraniční stráž. §10 tohoto zákona přiznává pravomoc stanovit, že vstup a pobyt na určité části území státu je zakázán nebo dovolen jen na zvláštní povolení, a že na určité části území státu je k provádění prací, které mění tvářnost terénu, nebo ke zřízení telekomunikačních nebo energetických vedení třeba též předchozího souhlasu ministerstva národní bezpečnosti³¹.

---

²⁸ Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. Praha: Orego, 2004. str.40-43.

²⁹ BÍLEK, J., et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str.,494-496.

³⁰ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str. 51.

³¹ Československo. Zákon č. 69/1951 Sb. o ochraně státních hranic. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1951. částka 35. s. 217. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb35-51.pdf>>.

V návaznosti na zákon o ochraně státních hranic, konkrétně na §8 tohoto zákona, bylo dne 14. července 1951 vydáno nařízení ministerstva národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně. Příslušník byl podle tohoto zákona oprávněn použít zbraň při výkonu své pravomoci ve 4 případech, a to:

1. proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušely přejít státní hranice a na výstrahu se nezastavily;
2. bez výstrahy, byl-li zjevně podniknut útok proti příslušníku Pohraniční stráže, proti jiné osobě, proti stanovišti, které střežili, nebo proti sousednímu stanovišti;
3. bez výstrahy k zamezení útěku osob zatčených, zadržených nebo nebezpečných pachatelů trestných činů, nebylo-li možné jinak útěku zabránit;
4. proti osobám, které se zprotivily služebním zákrokům příslušníka Pohraniční stráže, nebylo-li možné jinak a přes výstrahu překonat odpor, směřující k zmaření služebního zákroku.³²

Na základě dohody mezi ministerstvem národní bezpečnosti a ministerstvem národní obrany byli k Pohraniční strážci převedeni vojáci některých útvarů Československé lidové armády, aby posílili početní stavy příslušníků střežících státní hranice. Byli zařazováni do svazků střežících zejména západní hranici státu³³. V červenci 1951 nastoupili k Pohraniční strážci poprvé z civilu vojáci základní služby, a to v počtu 7 500 mužů³⁴. Od 23. 7. 1951 se pak PS pravidelně doplňovala odvedenci, kteří nahrazovali vojáky základní služby odcházející do civilu.

První změny v organizaci a dislokaci jednotek nové sestavy PS přinesl rok 1952, a to poté, co byla v květnu 1952 zřízena Vnitřní stráž, jako další ozbrojená složka MNB. V důsledku toho bylo velitelství PS přeorganizováno na Hlavní správu Pohraniční a Vnitřní

---

³² Československo. Nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně. In: *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1951. částka 35. s. 218. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb35-51.pdf>>.

³³ *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. str.49-50

³⁴ Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. Praha: Orego, 2004. str.44.

stráže³⁵. Základními úkoly Vnitřní stráže bylo střežení a ochrana objektů, důležitých pro obranu státu, zejména klíčových průmyslových a zbrojních podniků, komunikačních objektů apod³⁶. V červnu roku 1953 se Pohraniční stráž spolu s Vnitřní stráží podílely na zabezpečení klidu a veřejného pořádku při měnové reformě. 1. října 1953 vešlo v platnost vládní nařízení o sloučení ministerstva vnitra a ministerstva národní bezpečnosti. 30. září ministerstvo národní bezpečnosti zaniklo a Pohraniční a Vnitřní stráž přešly do podřízenosti ministerstva vnitra³⁷. Podle rozkazu ministra vnitra ČSR z 29. června 1954 přebrala velení Vnitřní stráže nově vytvořená Správa Vnitřní stráže a velení Pohraniční stráže zajišťovala Správa Pohraniční stráže, aby byly k 1. lednu 1964 opět sloučeny³⁸.

1. ledna 1966 přestala existovat vojska ministerstva vnitra. Pohraniční a Vnitřní stráž byly podřízeny ministerstvu národní obrany. Pohraniční stráž byla později zařazena do pozemního vojska ČSLA a Vnitřní stráž byla zrušena³⁹. Do kompetencí krajských správ MV byla převedena oddělení pasové kontroly. Část vojáků základní služby sloužících u PS měla i nadále na hraničních přechodech pomáhat zabraňovat násilným přejezdům hranic a provádět kontroly na železničních přechodech. V dubnu téhož roku byl zrušen systém tzv. vojskové ochrany hranice s NDR, což mělo za následek, že její ostrahu zajišťovala oddělení Veřejné bezpečnosti. Na hranici s NDR byla rozmístěna, tak jako na ostatních československých hranicích se zeměmi sovětského bloku, oddělení ochrany státních hranic, která patřila do kompetence VB⁴⁰.

V letech 1967–1969 přibyly, pro případ branné pohotovosti státu, k úkolům PS úkoly obranné. Pohraniční jednotky byly posíleny o těžkou bojovou techniku – obrněné transportéry a bezzákluzové kanóny. K redukci těžké bojové techniky u rot PS došlo v roce 1969, kdy byla stažena od deseti jednotek. Změny v doplňování PS byly provedeny v roce

---

³⁵ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 19. srov. AMV., f. 2357, k. 7, situační zpráva.

³⁶ BÍLEK, J., et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. str. 497.

³⁷ Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. Praha: Orego, 2004. str. 51-52.

³⁸ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 20-21.

³⁹ Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. Praha: Orego, 2004. str.78.

⁴⁰ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 21-22. srov. NA, f. ÚV KSČ – A. Novotný, Informace o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 26. 10. 1965 o vytvoření jednotných čs. ozbrojených sil.

1969. Základní vojenská služba u PS trvala od tohoto data dvacet čtyři měsíce namísto dosavadních dvaceti šesti měsíců. Povolanci rukovali k PS od roku 1969 dvakrát ročně, oproti dosavadní praxi, kdy se tak dělo jen jednou ročně, vždy v srpnu.⁴¹

Pohraniční stráž byla z rezortu ministerstva národní obrany opět převedena do působnosti Federálního ministerstva vnitra 1. 1. 1972 a o rok později, v červnu 1973, byla v rámci FMV namísto Velitelství PS vytvořena Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, které byla uložena odpovědnost za řízení ostrahy státních hranic celé naší republiky. Byl tak vytvořen jednotný systém ochrany státních hranic, tzn. i hranic se zeměmi sovětského bloku⁴². Do podřízenosti HS PS OSH patřily:

Pohraniční stráž – střežila hranice s Bavorskem, Rakouskem a sledovala lodě kapitalistických států plovoucí po Dunaji;

oddělení pasové kontroly – působila na celém území státu a zajišťovala přeshraniční provoz. V listopadu 1973 byla OPK převedena pod Zpravodajskou správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, která byla součástí HS PS OSH

pohraniční oddělení ochrany státních hranic – zajišťovala ostrahu státních hranic se socialistickými státy;

oddělení správy státních hranic – zabezpečovala vytyčení průběhu státních hranic z právního hlediska, dále údržbu hraničních znaků a vedla dokumentaci o státních hranicích.

sekretariát hlavního hraničního zmocněnce – jeho prostřednictvím se projednávaly pohraniční záležitosti s úředními orgány sousední země.

Organizační struktura ochrany státních hranic se od této doby až do roku 1989 nezměnila.⁴³

---

⁴¹ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 22.

⁴² Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd. Praha: Orego, 2004. str. 94.

⁴³ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 22-23. srov. AMV, RVPS č. 25, 1973.

2.6 Struktura pohraničních jednotek

K řízení a koordinaci pohraničních jednotek a k organizačnímu zajištění vlastní ostrahy hranic byl vytvořen rozsáhlý velitelský aparát. Nejnižšími jednotkami konajícími vlastní pohraniční službu byly čety a jim nadřazené byly roty. To však platilo pouze do roku 1951, kdy se nejnižší organizační jednotkou stala rota. Vyšším stupněm v hierarchii velení byly prapory, vyjma let 1966-1973, kdy byly zrušeny, dále brigády a Velitelství nebo též Hlavní správa PS, jejíž sídlo bylo v Praze.⁴⁴

2.6.1 Jednotky vykonávající pohraniční službu

V druhé polovině 40. let vykonávaly vlastní hraniční službu oddělení Finanční stráže a čtyři pohraničních útvarů SNB. Četu, která byla nejnižší organizační jednotkou ostrahy hranic, tvořilo velitelství a tři družstva. V každém družstvu sloužilo, kromě velitele, devět příslušníků SNB.

Po rozdělení hranic na východní a západní úsek střežily svěřená území na východním úseku stanice PS a čtyři PS na západním úseku. Na stanici PS sloužil velitel, jeho zástupce a různý počet příslušníků, a to podle služební a terénní situace. Čety tvořilo velitelství a tři družstva po deseti mužích. Družstva měla mít příslušníky, kteří prošli výcvikem pro řidiče, ženisty, kuchaře a spojaře.⁴⁵

Po vytvoření nové sestavy v roce 1951 se stala nejnižší organizační jednotkou PS střežící hranice rota. Bezprostředně po reorganizaci měly pohraniční roty průměrně 35–40, později 40–50 pohraničníků a hlídkovaly na úseku dlouhém 3–5 km. Pohraniční roty byly organizovány do tří střeleckých družstev, kulometného a hospodářského družstva.

---

⁴⁴ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989* 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 27. AMV, f. PS, I-41 taj., PS – zřízení, 1949.

⁴⁵ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 24. srov. AMV, f. PS, inv. j. 139, čj. 465, PS SNB – návrh na reorganizaci z 31. 3. 1949, s. 3.; AMV, f. 2357, Příspěvek sektoru I/1 ke zprávě o činnosti PS útvaru 9600 z 3. 3. 1951.

S rozmachem služební kynologie se v polovině 50. let v organizaci rot objevuje i družstvo psovodů.⁴⁶

V první polovině 50. let se upravovaly početní stavy rot. Pohraniční roty byly podle počtu příslušníků označovány písmeny A, B, C. Přičemž početně nejsilnější rotu typu A, čítající 61 osob, byly umístěny na nejexponovanějších místech hranic. Roty typu B čítaly 52 osob a roty typu C měly 46 osob.⁴⁷

V březnu 1964 proběhla reorganizace pohraničních rot. K 1. 3. 1964 byl zaveden četový systém. Roty se skládaly ze tří čet, které tvořila 2–3 družstva, v organizační sestavě roty bylo ještě velitelské družstvo. Pohraniční roty měly podle typu různý počet příslušníků: 60, 68, 72, 76, 84, 98.75 Po této reorganizaci vlastní ostrahu hranic prováděly vždy dvě čety, pohraničníci z třetí čety se věnovali výcviku a politickému školení.⁴⁸

Tříčetový systém pohraničních rot, zavedený v březnu 1964, prodělal dílčí změnu v září 1967. Roty byly doplněny těžkou bojovou technikou. Měly velitelský, hospodářské družstvo, družstvo psovodů a dvě střelecké čety. Ve střelecké četě byla dvě střelecká družstva a jedno družstvo tarasnicové. Na hranicích působily dva typy pohraničních rot o 71 a 95 příslušnicích. Oba typy se lišily pouze počtem střelců. V důsledku reorganizace se celkově snížil počet vojáků střežících hranice.

V roce 1969 se znovu zavedly 3 typy pohraničních rot, tentokrát o 89, 66 a 55 příslušnicích a byly provedeny dílčí změny v organizaci rot. Nové roty opět tvořilo velitelský, hospodářské družstvo, technické družstvo, střelecká četa, posílené družstvo psovodů a buď tarasnicová četa u pohraničních rot na hranicích s Rakouskem, nebo četa bezzákluzových kanónů na hranicích s Bavorskem. Počet pohraničnicků v družstvu psovodů byl zvýšen na devět. K dalším změnám v organizaci pohraničních rot už poté docházelo pouze v počtu příslušníků, kteří v nich sloužili.⁴⁹

---

⁴⁶ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona : Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str.48.

⁴⁷ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Vydání 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 26. srov. AMV, TRMV č. 45, 1953.

⁴⁸ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona : Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 48.

⁴⁹ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 26-27. srov. AMV, f. 2357, k. 602, Směrnice pro zabezpečení organizačních změn, 1969; AMV, f. 2357, k. 3359, 1968.

2.6.2 Nadřízené útvary pohraničních jednotek

Nejnižším nadřízeným útvarem pohraničních jednotek byla, i když jen do roku 1951, rota, která byla kontrolním a administrativním velitelstvím. V roce 1949 se rota dislokovaná u západních hranic skládala z velitelství, dále z pomocného družstva tvořeného manipulantem, 2 řidiči a 4 radiotelegrafisty. V západním úseku rota zajišťovala velení pro 2 až 6 čet. Velitelství roty ve východním pásmu tvořil velitel, osvětový zástupce, dále zde působil manipulant, řidič a 4 radiotelegrafisté. Mělo zajišťovat velení pro různý počet stanic. Úseky rot byly v západním pásmu určeny podle dislokace vojenských jednotek, se kterými měla PS spolupracovat při vojenské obraně hranice, ve východním pásmu byly úseky stanic stanoveny podle okresního územního členění.

Vyšší organizační jednotkou PS byl prapor, který velel 2–7 rotám PS a na střežení hranic se podílel jako koordináční a administrativně hospodářský celek.

Po reorganizaci v roce 1951 se jednotkou vykonávající vlastní pohraniční službu stala rota a nadřízenými články prapor, brigáda, popř. oddíl a velitelství, popř. správa. Prapory pohraniční stráže byl součástí pohraniční brigády, součástí praporu bylo asi 4–5 pohraničních rot. Velitelství praporu se skládalo ze štábu, politického aparátu a týlu. Úkoly týkající se bezprostředně organizace ostrahy hranic, zejména technického zabezpečení a spojení, zpravodajské činnosti a také školení příslušníků praporu řešil štáb pohraničního praporu, týl se staral o veškeré materiální zabezpečení praporu. Pohraniční prapory byly zrušeny v roce 1966, znovu obnoveny v roce 1972.

Další vyšší organizační jednotkou PS byla brigáda, která jako samostatný útvar organizovala a řídila ostrahu hranic ve svěřeném úseku. Úsek brigády byl ohraničen státními hranicemi, rozhraními mezi brigádami a vnitřní hranicí pohraničních okresů. Úkolem tohoto aparátu bylo zabezpečit velení, politický a výchovný dohled, materiální, technické a zdravotnické zajištění podřízených jednotek.⁵⁰

Nejvyšším článkem velení PS bylo Velitelství PS tvořené, obdobně jako jemu předcházející instituce, VI. oddělení ministerstva vnitra a později Velitelství útvaru 9600, velitelem, náčelníkem štábu a pobočnickou kancelář. Dále bylo tvořeno čtyřmi odděleními: I. organizačním, II. výkonným, III. osobním a IV. materiálním. Později, na konci roku

---

⁵⁰ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 27-29. srov. AMV, f. PS, I-41 taj., PS – zřízení, 1949.° AMV, f. PS, Pohraniční služba, Praha 1957.

1949, bylo Velitelství PS rozšířeno o „důstojníka kázně“, který se zabýval disciplinárními otázkami příslušníků podřízených útvarů. Na počátku roku 1950 přibýlo ještě oddělení Z, tedy oddělení zpravodajské. V roce 1954 bylo Velitelství PS transformováno na Hlavní správu PS. Po přeřazení PS do podřízenosti ministerstva národní obrany byla HS PS přejmenována na Velitelství PS. Po opětovném převedení PS pod ministerstvo vnitra byla v roce 1973 zřízena Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. Do jejích kompetencí patřilo řízení ostrahy a ve vymezeném rozsahu obrany veškerých československých hranic, včetně hranic se státy tehdejšího sovětského bloku.⁵¹

2.7 Ochrana státních hranic

Ochrana státních hranic měla být nepřetržitá, učleněna v jednotlivých sledech i do týlu úseku roty, pružná a skrytá, současně měla být zabezpečena bojeschopnost každé jednotky, která ochranu státních hranic prováděla.

Úkolem Pohraniční stráže bylo odhalovat přípravy narušení státních hranic, zabránit všem pokusům o jejich narušení z našeho vnitrozemí a zadržet všechny osoby, které narušily státní hranice z území sousedního státu; znemožnit podloudnictví; chránit obyvatele hraničního pásma před napadením nebo pronásledováním nepřátelskými živly a střežit národní majetek, lesy a vodní bohatství v pohraničním území před poškozováním, ničením nebo rozkrádáním; a při napadení nepřítelem úpornou a nezdolnou obranou bránit státní hranice a příkazaný úsek pohraničního území, způsobit nepříteli ztráty, vést boj s vypětím sil a s největším využitím bojové techniky.⁵²

PS měla dále za úkol pravidelně kontrolovat neporušenost imatrikulačních znaků na hraniční čáře, spolupracovat s armádou při zabezpečení obrany státu a úlohu pomocných hlásek protivzdušné obrany.

Ke splnění úkolu byla PS oprávněna rozmisťovat pohraniční hlídky v hraničním a zakázaném pásmu, popř. i mimo pásma, dle potřeby i mimo pásma budovat ženíjní,

---

⁵¹ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 37;43. srov. AMV, f. PS, Pohraniční stráž – zřízení, 7. 1. 1949.

⁵² PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 47. srov. AMV, Předpis pohraniční služby (pohraniční rota) PS-1-1, Praha 1956.

spojovací a signalizační zařízení a usměrňovat pohyb obyvatelstva v hraničním pásmu. Pohraničníci měli oprávnění:

- zajistit a zadržet všechny osoby v hraničním a zakázaném pásmu, které se pokoušely o nelegální přechod hranic, nebo které již tento přechod provedly;
- zajistit a zadržet všechny osoby v hraničním a zakázaném pásmu, jimž byla dokázána protistátní činnost, pomoc jiným osobám při přechodu hranic, podloudnictví či jiné trestné činy, a provést u nich prohlídku osobní (odebrat jim věci doličné) a domovní, dle zákonných ustanovení;
- kontrolovat doklady osob a dopravní prostředky v hraničním a zakázaném pásmu a zadržovat osoby, které porušily ustanovení o pohraničním režimu;
- udržovat veřejný pořádek; PS mohla zadržet a předvést každého, kdo porušoval veřejný pořádek a nemohl prokázat v hraničním pásmu svoji totožnost.⁵³

2.7.1 Taktika ostrahy státních hranic

Pohraniční složky zformované v roce 1945 prakticky navázaly na dřívější „četnický“ způsob hlídání hranic, který prováděla za první republiky Finanční stráž. Ten spočíval v tom, že do svěřeného úseku náčelník stanice v nepravidelných intervalech vysílal hlídku čítající zpravidla dva muže, kteří podle stanoveného plánu provedli obchůzku úseku spojenou se střežením, tzv. čekanou na vytipovaných bodech, např. u cest používaných pašeráky apod. Během výkonu služby měly hlídky zamezit ilegálním přechodům hranic.⁵⁴ Používalo se rovněž tzv. střežení, tzn. hlídkování ve zhruba kilometrovém okruhu kolem vztažného bodu. Jako vztažné body se určovaly hlavně významnější křižovatky přeshraničních cest a pěšin, samoty apod. Méně se používaly hlídky s pevnými stanovišti. Hlídkování z pozorovatelů, buď pozemních nebo postavených na stromech, se začalo používat až od roku 1950. Čtyři si tyto pozorovatelné stavěly na základě vlastního rozhodnutí a vlastními silami.⁵⁵

---

⁵³ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. str. 47. srov. AMV, Předpis pohraniční služby (pohraniční rota) PS-1-1, 1956, s. 10–12.

⁵⁴ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 37.

⁵⁵ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. str. 60.

I po roce 1951, kdy na hranice přišli pohraničníci základní služby, zůstaly hlídky hlavním prostředkem ochrany hranic. Změnila se však taktika užití hlídek. Tehdy byl zmiňovaný „četnický“ způsob ostrahy hranic nahrazen „vojenským“ způsobem. Spočíval sice rovněž ve vysílání hlídek do střeženého úseku roty, ale v mnohem větším rozsahu než dosud. Úsek roty dlouhý 3-5 km, byl obsazen většinou pohraničníky, kteří hlídkovali ze skrytých pozorovatelů, např. zahluobených bunkrů, klamných metrů dřeva apod., nebo vyvýšených pevných stanovišť. Hlídky byly vysílány i do týlu rot směrem do vnitrozemí. Jejich stanoviště se měnila podle situace, podmínek a získaných zpráv o pohybu podezřelých osob. Do hloubky pohraničního pásma směrem do vnitrozemí vysílali velitelé hlídky na koních, aby kontrolovaly dodržování pohraničního režimu v hraničním pásmu a zadržely podezřelé osoby.

V následujícím roce 1952 byl dobudován v blízkosti hranic drátěný zátaras a tím se změnil i způsob hlídkování. Zátaras, vzdálený podle terénních podmínek a hustoty osídlení pohraničního území od hraniční čáry od několika set metrů po několik kilometrů, se stal osou střežení, podle níž byly ze strany směrem do vnitrozemí postaveny hlídky. Z této strany stály i budovy rot. K zátarasu se stavěly hlídky, které ze stanoveného místa pozorovaly daný úsek, a hlídky, které v nepravidelných intervalech obcházely zátaras a kontrolovaly neporušenost kontrolního orného či sněhového pásu.

Ve druhé polovině 50. let přijala Pohraniční stráž předpis, podle něhož se pohraniční hlídky rozdělily podle způsobu výkonu služby na pohyblivé, s pevným stanovištěm, bojové skupiny a dozorčí službu.⁵⁶

2.7.1.1 Pohyblivá hlídka

Pohyblivá hlídka složená ze dvou nebo více pohraničníků střežila svěřený úsek, jehož šířka závisela na členitosti terénu, pohybovala se do 1000 m ve dne a do 500 m v noci. Úkolem hlídky bylo pohybovat se po stanoveném úseku, pozorovat a naslouchat v místě zastávek, nepřetržitě pozorovat úsek hranic a opakovaně kontrolovat kontrolní pás a ženijně – technické zabezpečení. Při střežení úseku zabezpečeného signalizačním přístrojem se hlídka napojovala telefonním přístrojem na linku signalizačního přístroje,

---

⁵⁶ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona : Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 38.

kterým dostávala pokyny z roty k přešetření zachycených signálů. V případě zjištění „narušitelů“ nebo jejich stop měla hlídka za úkol toto nahlásit rotě, dát signál sousedním hlídkám, např. vystřelením světlice, a začít „narušitele“ okamžitě pronásledovat. Hlídky znaly navzájem stanoviště sousedních hlídek a na základě smluveného signálu si poskytovaly pomoc⁵⁷. Pohyblivých hlídek se rovněž využívalo k průzkumu terénu, zejména okrajů lesů u zátarasu, stohů, loveckých chat apod. Pohyblivé hlídky byly pěší, jezdecké, na lyžích nebo motorizované⁵⁸.

Dalším významným prvkem ostrahy hranic byla poplachová hlídka. Opět se jednalo o pohyblivou hlídku, do které byli zařazeni dva a více pohraničnicků, služební pes, později i řidič motorového vozidla, který dopravil hlídku k místu zásahu. Byla vysílána z budovy roty k vyjasnění situace: po zachycení signálu od pohraničních hlídek, po narušení signální stěny v úseku roty, po zpozorování neznámé osoby hlídkou v úseku nebo nevrátila-li se některá z hlídek ve stanoveném čase na rotu. Jejím úkolem bylo po obdržení rozkazu postupovat na místo signálu, kde se spojila s tamější hlídkou ať už na stanovišti nebo během pronásledování případného „narušitele“. Její členové byli neustále přítomni v budově roty a připraveni k odchodu do úseku⁵⁹.

2.7.1.2 Nepohyblivá hlídka

Úkolem nepohyblivých pohraničních hlídek bylo strážit svěřený úsek ze stanoviště určeného velitelem roty. Hlídky se stavěly na místa, kde často docházelo k pokusům o překročení hranic. Nepohyblivé hlídky vykonávaly službu buď jako skrytá hlídka, nebo jako pozorovací hlídka z nezakryté pozorovatelný.

Skrytá hlídka byla složena ze dvou nebo více pohraničnicků, kteří z maskované pozorovatelný střežili stanovený úsek. Každý člen hlídky střežil pozorovací sektor. V případě omezené viditelnosti a slyšitelnosti se tato hlídka zesilovala o psůvoda se služebním psem. Na počátku 60. let současně s rozvojem signálních stěn bývaly skryté

⁵⁷ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 55. srov. AMV, Předpis pohraniční služby (pohraniční rota) PS-1-1, 1956, s. 166–170.

⁵⁸ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 39.

⁵⁹ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006 str. 57. srov. AMV, Předpis pohraniční služby (pohraniční rota) PS-1-1, 1956.

hlídky zesíleny speciálně vycvičeným psem. Jejich úkolem bylo po obdržení signálu vypustit psa podle trasy stěny a postupovat za ním k prověření signálu.⁶⁰

Pozorovací hlídka byla tvořena nejméně dvěma pohraničníky, kteří střežili stanovený úsek pozorováním určitého pásma terénu z věžových pozorovatelů, popřípadě z terénních míst, odkud mohli přehlédnout značnou část terénu. Většinou pozorovala lesní průseky, úsek zátarasu nebo území sousedního státu. Službu vykonávala ve dne, v noci pouze v zimě a za dobré viditelnosti. Noční pozorovací hlídky byly vysílány pravidelně od konce 60. let, kdy byly pohraniční roty vybaveny přístroji pro noční vidění.

Nepohyblivé hlídky byly do 60. let používány také k nastražení léčky osobám, o nichž získala Pohraniční stráž konkrétní informace o tom, kdy a kde chtějí provést pokus o přechod hranic.⁶¹

2.7.1.3 Bojové skupiny

Bojové skupiny byly zvláštními jednotkami, mezi něž patřily pátrací skupiny, clona a skupina překrytí.

Úkolem pátrací skupiny bylo pátráním a pronásledováním zadržet narušitele nebo jiné osoby. Do hlídky byl zpravidla zařazen psodod se služebním psem, dále v ní mohli být i místní pomocníci Pohraniční stráže, kteří plnili funkci průvodců.⁶² K propátrávání podezřelých terénních předmětů se z pátrací skupiny vysílaly kontrolní hlídky, nepřehledné úseky propátrávala skupina v rojnici. V noci se pronásledování vedlo po stopách nebo po pravděpodobné ose postupu narušitele⁶³.

Clona byla zesílená hlídka nebo i celá jednotka vyslaná k přehrazení pravděpodobného směru postupu narušitelů, nebo k uzavření prostoru, ve kterém se hledané osoby zdržovaly.

---

⁶⁰ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 39.

⁶¹ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. str. 58. srov. AMV, Předpis pohraniční služby (pohraniční rota) PS-1-1, 1956.

⁶² PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 40.

⁶³ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. str. 56. srov. AMV, Pohraniční služba (pohraniční hlídka, pohraniční skupina), 1962, s. 74–75.

Skupina překrytí byla hlídka podobná cloně, používala se však pouze k přehrazení postupu osoby, směřující ke státní hranici a k jejímu zadržení.⁶⁴

2.7.2 Ženijně technické zabezpečení státních hranic

K ochraně československo-západoněmeckých a československo-rakouských hranic se od počátku 50. let začalo využívat ženijně-technického zabezpečení, a to od mechanických až po elektrická a elektronická⁶⁵. Obecně se jednalo o souhrn ženijních a technických zařízení v terénu, určených k zesílení ochrany a obrany státních hranic. ŽTZ mělo ztížit postup prchajících osob, umožnit včasné odhalení stop, usnadnit manévrování hlídek PS pronásledujících narušitele, podávání signálů o výskytu nepovolané osoby ve střeženém úseku pohraničním hlídkám nebo rotě, skryté nebo nekryté pozorování úseku a usnadnit obranu rot⁶⁶.

Počátkem roku 1951 se objevila první ženijně-technická zařízení. Byla jimi nástražná osvětlovadla, která se skládala z výmetné trubky, do níž byla vkládána světlice, a z nástražného drátu.⁶⁷

Nejdůležitějším prvkem ženijně-technického zabezpečení státní hranice byl drátěný zátaras stavěný v 50. letech. Tvořily jej 3 ploty, tzv. stěny, které byly postaveny z kůlů vzdálených od sebe několik metrů, na nichž byly připevněny ostnaté dráty. Krajní, tzv. odrazové, stěny měly za úkol zpomalit útěk uprchlíků a zamezit přístupu zvěře ke střední stěně, ve které byly vodiče s elektrickým proudem o napětí 2 000-6 000 V. Elektrický proud nebyl, zejména z ekonomických důvodů, zapojen neustále. Proud byl zapínán zejména v noci a za ztížené viditelnosti.⁶⁸

---

⁶⁴ PULEC, M. Činnost pohraniční stráže. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006. str. 40.

⁶⁵ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráží od ledna 1951 do listopadu 1989. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř - Baset, 2006. str. 32.

⁶⁶ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str.93. srov. AMV, Předpis pohraniční služby, 1956, s. 108.

⁶⁷ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráží od ledna 1951 do listopadu 1989. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř - Baset, 2006. str. 32.

⁶⁸ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str. 93-94.

Podél elektrických drátěných zátaras byly vybudovány dřevěné hlídkové věže, tzv. pozorovatelný. Před drátěným zátarasem byl zřízen zoraný a příslušníky Pohraniční stráže neustále obnovovaný kontrolní pás na odkrytí stop běženců⁶⁹. Takto umístěné pásy byly 3-4 metry široké. Kontrolní pásy byly v roce 1951 zřizovány jako samostatný prostředek ochrany státních hranic, a to jako uvláčený, 15 metrů široký, pruh země⁷⁰. V zimních měsících se při střežení hranic využívalo skutečnosti, že sníh dobře odhalí stopy případných narušitelů hraničního pásma, a tak byly v různých vzdálenostech od státní hranice stanoveny trasy, tzv. lyžnice, které sloužily ke kontrole hraniční čáry, ženižního záatarasu a sněhového kontrolního pásu⁷¹.

Na hlavních směrech postupu narušitelů byl záataras přibližně v letech 1952–1957 zaminován. Míny byly kladeny příslušníky ženižních jednotek PS do minových pásů v jedné nebo dvou řadách mezi stěny trojstěnného záatarasu. Míny se při ostraze státních hranic ale příliš neosvědčily. V polovině 50. let byl záataras odminován kvůli velké poruchovosti min spojené s četnými samovolnými výbuchy, které měly za následek řadu smrtelných úrazů pohraničnicků.⁷²

Stejný osud měl i elektrický záataras, do něhož od roku 1965 již nebyl vpouštěn proud o vysokém napětí. Místo toho byl nahrazen elektronickým signalizačním systémem. Signalizační stěna byla posunuta do vzdálenosti několika kilometrů od státní hranice a tvořil ji plot vysoký 220 cm. Ostatné dráty byly napájeny pouze slaboproudem. Při jakémkoli pokusu o zdolání této překážky přeizením byly dráty strženy. Při spojení dvou a více drátů došlo ke zkratu na signálním přístroji, který vydal alarmující zvuk. V plotech byly uzamčené branky pro pěší a vrata pro průjezd vozidel z cesty vedoucí podél signální

---

srov. AMV, f. 2357, k. 205, Využívání EZOH, ženižních a kontrolních prostředků při ochraně státních hranic, 1959.

⁶⁹ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráží od ledna 1951 do listopadu 1989. In: JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř - Baset, 2006, str. 32.

⁷⁰ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str. 96. srov. AMV, TRMNB č. 102, 1952.

⁷¹ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráží od ledna 1951 do listopadu 1989. In: JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř - Baset, 2006, str. 32.

⁷² PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str. 94-95. srov. AMV, f. 2357, k. 103, RVPS, Směrnice pro zřizování minových pásů u PS, 1953.

stěny, která byla doplněna systémem cest tak, aby motorizovaná hlídka v případě zjištění průniku mohla běžence dostihnout ještě pře překročením hranice.⁷³ (viz. obrázek č. 2 a 3).

2.7.3 Pohraniční území a jeho režim

Jedním z nástrojů vytváření uzavřené hranice, což znamenalo vyloučit jakoukoli možnost ilegálního přechodu, bylo zřízení pohraničního území se zvláštním režimem⁷⁴. V celním pohraničním území působily od roku 1945 do roku 1950 složky střežící státní hranici. Bylo to pásmo široké 10–15 km. Život obyvatelstva v něm nebyl nijak výrazně usměrňován.

Aby se omezil pohyb obyvatelstva v blízkosti hranice a tím se usnadnila služba hlídek, bylo v dubnu 1950 vyhlášeno v příhraničním území hraniční pásmo. Jeho vnější hranici tvořila hraniční čára, vnitřní hranice byly označeny podél nejpoužívanějších cest výstražnými cedulkami, popř. bíločervenými terči (viz. obrázek č. 1). Vstup do hraničního pásma byl jen na povolení. Od setmění do svítání bylo zakázáno se v něm pohybovat mimo veřejné cesty, silnice a železnice.⁷⁵ Jeho hloubka měla činit 2-6 km. Osoby, které v hraničním pásmu trvale bydlely, byly zde trvale zaměstnané, dále držitelé polností, ale i lékaři, duchovní, jejichž obvod zasahoval do hraničního pásma, měli dostat povolení vydaná orgánem PS. K dříve platným omezením přibyl zákaz fotografování a filmování.

Rozhodujícím pro pohraniční režim se v padesátých letech stalo Ustanovení o pohraničním území, vydané 28.4.1951 ministrem národní bezpečnosti Ladislavem Kopřivou. Tato směrnice se týkala pohraničních okresů Karlovarského, Plzeňského, Českobudějovického, Jihlavského, Brněnského a Bratislavského kraje. Zaváděla dvě kategorie území s omezením, a to zakázané a hraniční pásmo. Vnitřní hranice zakázaného pásma mohla zacházet až 2 000 m od státní hranice. V tomto pásmu nesměl nikdo bydlet,

⁷³ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráž od ledna 1951 do listopadu 1989. In. JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, 2006, str. 33.

⁷⁴ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráž Od ledna 1951 do listopadu 1989. In. JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, 2006, str. 30.

⁷⁵ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str.102. srov. AMV, Historie svazku Pohraniční stráže v Chebu, kap. I, s. 8.

ani do něj vstupovat, kromě příslušníků PS, kteří tam konali službu. Výjimečně bylo možné podle tohoto předpisu vydat lidem propustku do zakázaného pásma, vstup byl ovšem dovolen od svítání do setmění a jen v doprovodu PS.⁷⁶ Hraniční pásmo navazovalo na zakázané pásmo a mělo sahát kolmo od státní hranice 2-5 km do vnitrozemí, v nepřehledném a horském lesním terénu až 12 km. Občané, kteří zde měli trvalé bydliště museli být podle zvláštní směrnice ministerstva národní bezpečnosti prověřeni. Teprve poté získali povolení k trvalému pobytu v hraničním pásmu vymezené okrese jejich bydliště. Krátkodobý vstup do hraničního pásma z důvodu zaměstnání, zemědělských prací apod., stejně jako návštěvy příbuzných byl povolován velitelstvím Národní bezpečnosti příslušným podle místa bydliště na základě doporučení předsedy MNV. Nedovolený přechod státní hranice měl být ztížen i zákazem provozování hromadné letní a zimní rekreace. Byly odstraněny silniční turistické značky a silniční ukazatelé míst. Usedlíci směli pořádat pouze společné hony.

Na základě tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti z 12.11.1951 byly s okamžitou platností vysídleny veškeré obce v zakázaném pásmu a z obcí v hraničním pásmu musely odejít všechny tzv. státně nespolehlivé osoby.⁷⁷ Vysídlení ze zakázaného pásma postihlo přibližně 800 rodin, což bylo zhruba 2500 osob. K přesídlení z hraničního pásma bylo určeno asi 600 rodin, což představovalo přibližně 1600 „nespolehlivých osob“. V zakázaném pásmu zůstalo přibližně 3151 obytných budov a asi 120 000 ha zemědělské nebo lesní půdy. Veškeré budovy, které neměly přejít do správy MV nebo MNO, byly určeny k demolici. U budov, které byly zachovány z hospodářských důvodů, stanovila PS podmínky jejich provozu.

Hloubka zakázaného a hraničního pásma stanovená na počátku 50. let však přestala být pro pohraničí z hospodářských důvodů brzy únosnou. Již v polovině 50. let bylo přikročeno k prvním dílčím úpravám, další brzy následovaly. Tyto úpravy vyvrcholily v roce 1964 zrušením zakázaného pásma a zúžením pásma hraničního, které bylo ponecháno v rozsahu asi 1–3 km od státní hranice (viz. obrázek č. 4). Vstup do hraničního pásma byl povolen pouze držitelům propustky. Ty se vydávaly hlavně kvůli plnění

---

⁷⁶ VANĚK, P. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. 1.vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, str. 60-61.

⁷⁷ JÍLEK, T. Střežení státní hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem Pohraniční stráž od ledna 1951 do listopadu 1989. In. JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř - Baset, 2006, str. 30-31.

pracovních úkolů v hraničním pásmu a vystavovala je oddělení VB příslušná podle místa bydliště nebo zaměstnání žadatele. V hraničním pásmu bylo zakázáno bydlet, zdržovat se od setmění do svítání, mohly zde stát pouze stavby, které sloužily bezpečnostním nebo hospodářským účelům. Bez zvláštního povolení, které se vystavovalo po souhlasu příslušného útvaru PS, bylo zakázáno provádění veškerých stavebních, geodetických, fotografických, důlních, archeologických a ostatních prací, které by měnily ráz krajiny.⁷⁸

---

⁷⁸ PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1.vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, str.103-104. srov. AMV, f. PS, čj. 475-Taj.-1951/sekr., 1951; AMV, f. PS, inv. j. S-5547/40-taj-51; AMV, RMV č. 20, 1964; AMV, f. 2357/HS PS OSH, bal. 16, Hlášení o půdě využívané PS, 1980.

3 PRÁVNÍ A MORÁLNÍ ASPEKTY ILEGÁLNÍCH PŘECHODŮ STÁTNÍ HRANICE

Po únorových událostech roku 1948 se některé skupiny obyvatel Československé republiky rozhodly opustit stát, s jehož politickým směřováním nesouhlasily a v nově nastolených společenských poměrech nechtěly žít.

Značná část lidí mívajících do zahraničí odcházela kvůli obavám z komunistické perzekuce. Perzekucí v poúnorovém režimu byl motivován odchod nekomunistických politiků, ale i důstojníků zahraniční armády. Velké množství uprchlíků se rekrutovalo z příslušníků inteligence, kteří emigraci volili nejen z důvodů politického přesvědčení, ale i možnosti budovat dál svou vědeckou kariéru. Zároveň je třeba říci, že spektrum pohnutek, které vedly československé občany k odchodu ze země po roce 1948 do zahraničí bylo daleko širší. Důvodem byly i představy o lehčím životě na Západě a touha po dobrodružství⁷⁹. Nelze ovšem opomenout ještě jednu skupinu obyvatel, kteří se rozhodli pro odchod, ovšem v tomto případě už ne z příliš ušlechtilých pohnutek. Byly jimi osoby unikající před trestním stíháním, tedy pachatelé násilných a majetkových trestných činů, vojenští zběhové atp.⁸⁰

3.1 Právní aspekty překračování státní hranice

23. února 1948 zrušilo ministerstvo vnitra platnost všech cestovních pasů československých občanů, čímž byla podstatně omezena možnost legálního vycestování na Západ⁸¹. Již zákon č.53/1949 Sb. o cestovních pasech stanovoval, že na vydání, časové prodloužení a rozšíření územní platnosti československého cestovního pasu není právního nároku. § 3 tohoto zákona navíc připouštěl vydaný československý cestovní pas odejmout, případně zkrátit jeho časovou nebo zúžit jeho územní platnost osobám, jejichž cesta do ciziny, případně další pobyt v cizině, by mohly ohrozit zájmy státní bezpečnosti, nebo

⁷⁹ VANĚK, P. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, str. 117.

⁸⁰ ADAMEC, M., et al., *Ve šlépějích Chodů: fragmenty z historie ochrany státních hranic ČSR-ČSSR očima přímých účastníků: politicko-historická sonda do dějin ochrany a obrany československých státních hranic 1918-1989*. Praha: Orego, 2010, str. 86.

⁸¹ JÍLEK, T.; JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Česko - bavorská hranice 1948 - 1989*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2002, str. 18.

jiné veřejné zájmy⁸². Za jakých podmínek bylo možno vydání cestovního dokladu odepřít, po případě vydaný cestovní doklad odejmout, podrobněji řeší § 4 zákona č. 63/1965 Sb., o cestovních dokladech. Zde bylo uvedeno, že vydání cestovního dokladu může být odepřeno občanům:

- a) proti nimž je vedeno trestní řízení;
- b) kteří byli odsouzeni pro trestný čin, pokud se na ně nehledí, jakoby nebyli odsouzeni, nebo pokud odsouzení nebylo zahlazeno;
- c) kteří při pobytu v cizině svým jednáním poškodili dobré jméno Československé socialistické republiky;
- d) jejichž cesta do ciziny by nebyla v souladu se státními zájmy.⁸³ Tuto okolnost blíže specifikuje vládní nařízení č. 114/1969 Sb. Ve smyslu tohoto nařízení není cesta v souladu se státními zájmy, jde-li o cestu:
  - do států, s nimiž ČSSR neudrží diplomatické styky;
  - k návštěvě občana ČSSR, který se zdržuje v cizině bez povolení československých úřadů;
  - občana, proti kterému je veden výkon rozhodnutí pro neplnění vyživovací povinnosti, nebo pro neplnění finančního závazku vůči státu;
  - občana, jehož jednání nasvědčuje tomu, že hodlá zůstat v cizině po uplynutí doby povoleného pobytu v cizině;
  - která není devizově kryta s výjimkou cest za příbuznými, pokud nejde o případ, že se tito jako českoslovenští občané zdržují v cizině bez povolení.⁸⁴

Vyhláška ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí č. 64 ze dne 23. června 1965, kterou se vydávaly prováděcí předpisy k zákonu o cestovních dokladech, v § 3 stanovuje, cestovní pasy opravňují k cestě do ciziny, jen jsou-li opatřeny

---

⁸² Československo. Zákon č. 53/1949 Sb. o cestovních pasech. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1949. částka 20. s. 190. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1949/sb20-49.pdf>>.

⁸³ Československo. Zákon č. 63/1965 Sb. o cestovních dokladech. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1965. částka 31. s.352. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1965/sb31-65.pdf>>.

⁸⁴ Československo. Vládní nařízení č. 114/1969 Sb. jímž se stanoví, v kterých případech může být vydání cestovního dokladu odepřeno. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1969. částka 37. s. 409. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb37-69.pdf>>.

výjezdni doložkou, jejíž vydání ovšem mohlo být odepřeno z týchž důvodů jako vydání samotných cestovních pasů⁸⁵. Platnost výjezdni doložky byla buď jednorázová, tedy pro jednu cestu, která musela být vykonána v době časové platnosti doložky, nebo trvalá, kterou bylo možno použít k opakovaným cestám do určitého státu po celou dobu její platnosti, zpravidla po dobu 1 roku⁸⁶.

Takto platné cestovní doklady, které splňovaly veškeré požadované náležitosti opravňovaly k přechodu státních hranic pouze na hraničních přechodech. Tato povinnost, běžná při překračování státních hranic všech států, sloužila k zajištění kontroly státu nad přeshraničním pohybem, zabezpečovala možnost celní i jiné kontroly, např. zdravotní, veterinární a fytokaranténní, a umožňovala vyloučit vstup na státní území osobám, které byly nežádoucí.⁸⁷

Překračování státních hranic v obou směrech různými, zpravidla nežádoucími osobami bez povolení, bylo považováno za trestné, ať již podle správních či trestních předpisů. Československý právní řád přísně diferencoval mezi případy nedovoleného překračování státních hranic, a to jak podle úmyslu, tak i podle stupně společenské nebezpečnosti. Osoby, které překročily státní hranice z nedbalosti nebo nevědomosti, byly po vyjasnění věci předávány k dalšímu opatření státu, z jehož území přišly. Pokud šlo o československé občany, bylo uplatňováno výchovné působení, popř. byly udělovány správní tresty.⁸⁸

Úmyslné nedovolené překročení státních hranic z Československa s úmyslem republiku opustit, ať už trvale, nebo alespoň dlouhodobě setrávat bez povolení v cizině, bylo trestné⁸⁹. Již v §40 zákona číslo 231 z 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky bylo uvedeno, že československý občan, který v úmyslu poškodit zájem republiky neoprávněně opustí území republiky, nebo neuposlechne výzvy úřadu, aby se v přiměřené lhůtě vrátil, se dopouští zločinu Neoprávněného opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu, za který mohl být uložen trest jednoho roku až pěti let

---

⁸⁵ Československo. Vyhláška ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí č. 64/1965 Sb. kterou se vydávají prováděcí předpisy k zákonu o cestovních dokladech. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*.1965. částka 31. s. 353. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1965/sb31-65.pdf>>.

⁸⁶ HARTL, K., *Právo a státní hranice ČSSR*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1983. str.58.

⁸⁷ HARTL, K., *Právo a státní hranice ČSSR*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1983. str. 61.

⁸⁸ HARTL, K., *Právo a státní hranice ČSSR*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1983. str. 68.

⁸⁹ HARTL, K., *Právo a státní hranice ČSSR*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1983. str. 69.

těžkého žaláře⁹⁰. Na tuto právní úpravu záhy navázal zákon číslo 86/1950 Sb., který v §95 poněkud zúžil název tohoto trestného činu na pouhé Opuštění republiky a umožňoval soudu vedle trestu odnětí svobody vyslovit ztrátu státního občanství a zároveň vylučoval podmíněné odsouzení⁹¹. Novela tohoto zákona z roku 1956 zaváděla nový trestný čin, kterého se mohl dopustit cizí státní příslušník, který by vnikl na území Československé republiky, za který bylo možné uložit trest odnětí svobody na tři měsíce až tři léta⁹². Nový trestní zákon z roku 1961 snížil dolní hranici trestu odnětí svobody za trestný čin opuštění republiky na šest měsíců a umožňoval uložit nápravné opatření. Nově se stal trestně odpovědným i ten, kdo tento trestný čin zorganizoval nebo přes hranice převedl skupinu osob nebo opětovně převáděl osoby, které bez povolení opouštěly území republiky. V takovém případě mohl soud uložit trest odnětí svobody na tři léta až deset let⁹³.

3.2 Ilegální přechody státní hranice

Přes všechny překážky a nebezpečí, které ilegální přechod státních hranic představoval, toužily po svobodě stovky lidí, kteří se pokoušeli přejít hranice i těmi nejobtížnějšími terény⁹⁴. Československá státní hranice totiž ještě nebyla v poúnorové době zcela nepropustná a tak běženci z Československa začali využívat služeb převaděčů znalých terénu, zejména z řad odsunutých Němců a místních lidí⁹⁵. První skupinou převaděčů byli idealisté, kteří považovali pomoc pronásledovaným za svou vlasteneckou povinnost a nezištně tak pomáhali při útěku⁹⁶. Druhou skupinou byli ti, kteří si z útěků na Západ udělali výnosnou živnost a za převedení požadovali značně vysoké peněžní

---

⁹⁰ Československo. Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1948. částka 85. s. 1468. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb85-48.pdf>>.

⁹¹ Československo. Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1950. částka 39. s. 228 Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1950/sb39-50.pdf>>.

⁹² Československo. Zákon č. 63/1956 Sb. kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1956. částka 33. s. 193. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1956/sb33-56.pdf>>.

⁹³ Československo. Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1961. částka 65. s. 482. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1961/sb65-61.pdf>>.

⁹⁴ JÍLEK, T. Budování železné opony po únoru 1948. In JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. . *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř, 2006, str. 23.

⁹⁵ JÍLEK, T.; JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Česko - bavorská hranice 1948 - 1989*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2002, str. 19.

⁹⁶ PEJSKAR, J., *Útěky železnou oponou*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Melantrich, 1992, str. 22.

částky. Je tragickou skutečností, že v některých případech docházelo k olupování a dokonce i k vraždám klientů⁹⁷. Jistý Hubert Pilčík ze Sence u Plzně také převáděl zájemce o útěk. Od každého požadoval 25 až 30 tisíc korun, anebo šperky ve stejné hodnotě. Za hranice se však jeho zákazníci nikdy nedostali. Po požáru hájovny blízko hranice našli vyšetřovatelé hromadný hrob. Stejně si počínal i bývalý Ukrajinec Bělousov, který po válce zůstal v Československu. Ani jeden z těch, které měl převést, nepřešli. Bělousov je všechny pobil v rokli u Karlových Varů. Odhalilo jej jakési děvče, které na cizí ženě v Karlových Varech uvidělo kožich, v němž krátce před tím s Bělousovovou pomocí prchala její sestra⁹⁸.

3.2.1 Metody a způsoby ilegálního překonávání státních hranic

Za čtyřicet let po únoru 1948 došlo k nespočtu pokusů o útěk na Západ, ať už úspěšných či neúspěšných. Většina uprchlíků použila vcelku konvenční cestu, zpočátku prostým přechodem přes ne zcela dokonale střeženou hranici, v pozdějších desetiletích běženci využívali možnosti turistických cest nebo povolených návštěv příbuzných žijících v zahraničí, které posloužily jako vstupenka do západního světa. V mnohem menším procentu použili někteří odvážlivci neobvyklé technické prostředky, s jejichž pomocí za značného rizika překonávali stále dokonaleji střežené hraniční pásmo.⁹⁹

3.2.1.1 Pozemní cesta

Jednou z možností, jak překonat přísně střežené pohraniční pásmo, bylo proniknout zátarasy pomocí motorového vozidla. Osobní či nákladní automobil dával uprchlíkovi značnou rychlost a jeho hmotnost navíc dokázala zničit řadu méně odolných překážek, jako byly například dřevěné závory. Stále však existovalo velké nebezpečí, že se emigrant vystaví palbě pušek a samopalů příslušníků PS, před nimiž by ho žádné civilní vozidlo nemohlo ochránit. A tak začaly vznikat speciálně upravené vozy, které měly osádku ochránit před střelami ručních zbraní, navíc jejich odolná konstrukce měla napomoci zničení pevných zátarasů. Technicky zdatní uprchlíci dokázali v několika případech potají

---

⁹⁷ JÍLEK, T.; JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: Česko - bavorská hranice 1948 - 1989*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2002. str. 19.

⁹⁸ PEJSKAR, J. *Útěk železnou oponou*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Melantrich. 1992, str. 22-23.

⁹⁹ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útoky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2008, str. 15.

připravit obrněné vozidlo, se kterým se na západní či jižní hranici pokusili o průnik přes ženíjný zabezpečení. Základem přestaveb byly nákladní automobily, v jednom případě dokonce vrak obrněného transportéru z druhé světové války.¹⁰⁰

3.2.1.1.1 Obrněný transportér Jána Budnára

Tento útěk uskutečnil v létě 1969 dělník z Košic Ján Bodnár, který v té době sloužil jako voják základní služby u 51. motostřeleckého pluku 15. motostřelecké divize, posádkou u VÚ 7398 v Českém Krumlově. Samotářský a tichý mladík neměl příliš kladný vztah k vojenské službě, v osobním životě měl značné problémy v dospívání a čekalo jej jednání kvůli kázeňskému prohřešku. Nejspíš všechny tyto okolnosti dovedly mladíka k rozhodnutí emigrovat.

Ján Bodnár moc dobře věděl, že nechráněn se v blízkosti hranic může stát snadným terčem hlídky Pohraniční stráže. Rozhodl se proto použít k úniku obrněného vozidla, konkrétně průzkumného obrněného transportéru OT-65, který byl používán u jeho jednotky. Po komunikacích se pohyboval rychle a řidič byl pod jeho pancéřem chráněn proti střelám pohraničních hlídek. Proražení pohraničních zátarasů už ovšem nebylo jednoznačnou záležitostí. Bodnár předem vyloučil možnost proniknutí hraničním pásmem na přechodu v Dolním Dvořišti, kde byly umístěny ocelové zábrany, které by podle jeho názoru obrněný transportér zastavily. Rozhodl se pro prostor Studánky – Mlýnce, kde jak věděl byly pouze drátěné signální stěny s vraty. Ty podle něj neměly vozidlu odolat.

S blížícím se jednáním o kázeňském přestupku musel Bodnár svůj útěk uskutečnit co možná nejdříve. V noci 31. května 1969 vešel do autoparku svého útvaru a násilím otevřel zamčené dveře transportéru. Ve 23,45 nastartoval a vyjel bránou na silnici. Strážný při následném výslechu uvedl, že vzhledem k opravě tanku, která tou dobou v autoparku probíhala, pohyb dalšího obrněného transportéru nikomu nepřipadal podezřelý. Nyní uprchlík směřoval po silnici na Český Krumlov a pak ke státní hranici. Dezertér pokračoval ve směru na Vyšší Brod a nerušeně mířil k hranici. Blížil se do prostoru, střeženého 5. rotou Pohraniční stráže v úseku Mlýnce a v 1,30 před sebou uviděl drátěnou signální stěnu, nedaleko níž se však nacházelo stanoviště, na kterém hlídkovali dva vojáci. Ti viděli

---

¹⁰⁰ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídla, 2008, str. 15.

z dálky tlumená světla neznámého vozidla a přemístili se na cestu, kde jej chtěli zastavit. Ze vzdálenosti třiceti metrů baterkami signalizovali pokyn k zastavení řidiči vozidla, který mezitím zdatně objížděl mohutné ocelové protitankové ježky. Bodnár však nedbal pokynů k zastavení a vytrvale směřoval proti hlídce, přitom náhle rozsvítil dálková světla, kterými muže oslnil. Oba pohraničníci strhli z ramen samopaly a zahájili střelbu. Jejich kulky ovšem rozjetý transportér zastavit nemohly, pouze se odrazily od pancíře obrněnce, který se na plný plyn řítí přímo do drátěné stěny. Ta se pod mohutným úderem zřítla a transportér bez jakéhokoli zpomalení pokračoval na rakouské území, kde přerazil dřevěnou rakouskou celní závoru a směřoval k obci Leonfelden.¹⁰¹ (viz. obrázek č. 5)

Pokud by se pohraničnickům podařilo mladíka zadržet, byl by jeho čin vzhledem ke skutečnosti, že jej spáchal při výkonu vojenské služby, kvalifikován jako trestný čin zběhnutí do ciziny, za což by mu hrozil trest odnětí svobody v trvání 1 roku a šesti let.¹⁰²

3.2.1.2 Vlák jako prostředek ilegálních přechodů státních hranic

Vlák, coby rozměrný dopravní prostředek, skýtal celou řadu potencionálních skrýšů a navíc jeho trasy křížovaly celou Evropu i přes ostře střežené státní hranice. Představoval tak takřka ideální prostředek pro cestu do západního světa. Prchající věřili, že jejich skrýš uprostřed mnoha vagónů pohraničníci neodhalí, navíc se domnívali, že vlak není možné kontrolovat tak důkladně jako auto, především kvůli neakceptovatelným zpožděním.¹⁰³

3.2.1.2.1 Pokus Karla Fišnara o útěk vlakem

Karel Fišnar se zařadil mezi nepočetnou skupinu občanů, kteří se pokusili opustit Československo vlakem, ovšem ne legálně v kupé, nýbrž skryti na těch nejneuvěřitelnějších místech.

---

¹⁰¹ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2008, str. 47-50. srov. AMV Praha, V-10549 MV.

¹⁰² Československo. Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1961. částka 65. s. 505. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1961/sb65-61.pdf>>.

¹⁰³ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2008, str. 172.

Karel Fišnar neměl jednoduché dětství, vyrůstal totiž v dětském domově. Následně se vyučil zahradníkem, ale živil se jako řidič. Emigrací se rozhodl řešit problémy pracovní, stejně tak, jako ty v osobním životě. Motivací mu mohlo být i to, že se v minulosti dostal do konfliktu se zákonem. Sám uvedl, že chtěl odejít do Rakouska, kde by si našel práci a očekával celkově lepší životní podmínky. Přemýšlel, jak ze země utéci, až jej napadlo, že vlaky běžně přejíždějí hranici. Schovat se uvnitř vozu bylo možné, ale vlaky byly na hranicích velmi důkladně kontrolovány, tak jej napadlo schovat se pod podvozek, jelikož předpokládal, že ten tak dokonale prohlížen nebude. 8. července 1963 si Fišnar prohlédl konstrukci železničního vagónu a zjistil, že členitý podvozek by mohl skrýt dospělého člověka, pokud by se pod něj na vhodném místě zavěsil. Člověk by se pochopitelně dlouho rukama a nohama neudržel, ale pokud by si vytvořil lůžko, které by dokázal pod vagón upevnit a lehl by si na něj, mohl dokázat přejet přes hraniční přechod, aniž by jej kdokoli odhalil. Nejdříve přemýšlel, že si upraví dřevěnou desku nebo širokou fošnu, kterou by bylo možné připevnit na vhodné místo. Nakonec si však připravil silnou tkaninu s pevnými popruhy, která vytvořila jakési závěsné lůžko. Akci Fišnar zahájil hned následujícího dne, 9. července 1963, kdy kolem páté hodiny ranní přišel na Hlavní nádraží v Praze a koupil si jízdenku do Tábora, která jej opravňovala k pohybu v prostorách nástupišť. Na čtvrtém z nich našel vlak směřující přes České Budějovice do Lince. Pod jeden z vagónů umístil své závěsné plátěné lůžko, přes oblečení si natáhl montérky a lehl si pod podlahu vagónu, kde čekal, jak celá akce dopadne. Vlak dojel na přechod Horní Dvořiště, kde zastavil a cestující se podrobili celní a hraniční kontrole. Celníci spolu s pohraničníky procházeli jednotlivá kupé, kontrolovali doklady a obcházel jednoho cestujícího po druhém. Jejich kolegové současně pomalu prohlíželi samotný vlak a snažili se odhalit, zda jím není pašován kontraband nebo se zde dokonce neskryvá uprchlík. Bylo 13.15, když k vagónu, pod nímž se skrýval Karel Fišnar dorazila hlídka příslušníků Pohraniční stráže, která kontrolovala vagóny a stejně tak i jejich podvozky. Pod jedním z nich zahlédli plachtu, z níž vyčuhovaly špičky bot. Při bližším pohledu spatřili i samotného uprchlíka, kterého vyzvali, aby opustil svůj úkryt. Fišnarovi v tu chvíli nezbývalo nic jiného, než výzvy uposlechnout. (viz. obrázek č. 8)

Karel Fišnar byl vyšetřován a následně obžalován a 18. září 1963 stanul před okresním soudem Brno-město. Ten jej za pokus o nedovolené opuštění republiky odsoudil k trestu jednoho roku odnětí svobody nepodmíněně. Ani tato zkouška ho však neodradila

od myšlenky odchodu ze země, což se mu nakonec také povedlo. Státní bezpečnost agenturní cestou zjistila, že se mu podařilo na přelomu srpna a září 1967 ilegálně opustit republiku a nacházel se v rakouském utečeneckém táboře Treisckinchen. Jakým způsobem se mu podařilo překročit hranice státní orgány nikdy nezjistily¹⁰⁴

3.2.1.3 Útěky vzduchem

Zdánlivě nejjednodušším prostředkem překonání hranic byl vzdušný prostředek, balón, letadlo, později rogaló či ultralehký letoun. Uprchlík ovšem v tomto případě musel mít mimořádné znalosti, ovládat pilotáž, opatřit si vzdušný prostředek nebo si jej dokonce sám postavit. Přesto patřily pokusy o útěk touto cestou k poměrně velmi častým¹⁰⁵. Zezačátku docházelo k přeletům pilotů dopravních letadel, kteří se odchýlili, podobně mizeli sportovní letci z aeroklubů a došlo i k úletům vojenských pilotů. Státní orgány na vlnu útěků z čtyřicátých a padesátých let zareagovaly zpřísněním kontroly a omezením přístupu na letiště a do hangárů, ze sportovních letounů se vymontovávaly různé součástky, bez nichž nebylo možné nastartovat. Zcela samostatnou kapitolu představují únosy dopravních letadel, coby krajní metodu přechodů státních hranic. Specifickou kategorií vzdušných plavidel zastupovaly balóny. Ty nejen, že přenášely jedince, kteří toužili po životě v západním světě, ale počátkem padesátých let překračovaly hranice opačným směrem a nesly „agenty-chodce“¹⁰⁶.

3.2.1.3.1 Balón Zdeňka Bakuleho

Zdeněk Bakule, právník plzeňské Škodovky, byl rozvedený a měl neustále problémy kvůli svým postojům v roce 1968. Postupně dospěl k rozhodnutí odejít ze země, ale jelikož zájezd ani výjezdní doložku na západ nemohl získat, protože byl jednou vykázán z Maďarska, kde se procházel příliš blízko hranice, nemohl tak učinit legálně. Rozhodl se opustit stát vzdušnou cestou, protože jeho životním snem a koníčkem bylo vždy balónové létání.

---

¹⁰⁴ PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2009, str. 22-26. srov. ABS, f. Vyšetřovací spisy, V-2684 Brno.

¹⁰⁵ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2008, str. 114.

¹⁰⁶ PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2009, str. 76.

Počátkem března 1985 Bakule dokončil práci na domácí vlastnoruční výrobě horkovzdušného balónu a doktor práv tak mohl začít pomýšlet na uskutečnění útěku. Premiérový vzlet vzdušného plavidla musel vyjít, jelikož Bakule neměl kde nanečisto vyzkoušet jeho funkčnost. Chtěl tedy startovat rovnou naostro a po odlepení od země se nechat unášet přes jižní hranice Československa. Nebyl si ovšem jist, zda sám dokáže složený balón naplnit vzduchem a připevnit k podlážce s propanbutanovou láhví. Potřeboval spolehlivého pomocníka, který by jeho úmysl neoznámil Státní bezpečnosti. Bakule se obrátil na svého bývalého švagra, kterému důvěřoval. Doma mu ukázal balón a naznačil, že se chystá odletět na Západ. Švagr mu pak pomoc přislíbil. Bakule si také musel v autopůjčovně vypůjčit vůz, aby mohl dopravit rozebraný vzdušný koráb k vytipované vzletové ploše.

Startu předcházela průzkum terénu v jižních Čechách, který právník se švagrem pojal jako výlet. V pátek 29 března 1985 vyjeli na České Budějovice a Třeboň, projeli krajinu kolem Vodňan a do večera se vrátili zpět do Plzně. Následujícího dne chtěl Bakule vzlétnout. Domluvili se tedy na další cestě na jih v sobotu. Tentokrát již auto naložili vším potřebným, do kufru se jim podařilo vměstnat celý balón. Byli tak připraveni vyrazit za osudovým dobrodružstvím. Odpoledne dojeli k obci Písek a sjeli ze silnice na polní cestu. Po ujetí pěti set metrů zastavili, rozhlédli se, zda je někdo nepozoruje a začali připravovat balón k nafouknutí, když se najednou po cestě přihnul automobil s černým nápisem VB na dveřích. Oba byli zatčeni přímo při činu a nastalo vyšetřování. Oba muži se hájili tím, že nechtěli spáchat trestný čin. Pouze údajně chtěli vyzkoušet, zda je možné takto podomácku vyrobený balón naplnit vzduchem. Odborný posudek konstatoval, že by vzdušné plavidlo bylo po jistých drobných úpravách schopno letu. Okresní soud Plzeň-město rozhodl 16. července 1985 o vině Zdeňka Bakuleho a odsoudil jej k trestu odnětí svobody v trvání dvou let. Jeho švagr vyvázl pouze s podmínkou.

Jak vlastně bezpečnost na jeho úmysl přišla, není zcela jasné. Sám aktér se domníval, že nebyl dostatečně opatrný a StB získala nějaké indicie, na jejichž základě jej poté sledovala.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2008, str. 149-155. srov. AMV Praha, V-13861 Plzeň.

3.2.1.3.2 Kurýr Josef Burian a jeho nevydařený let

Josef Burian byl jedním z kurýrů západních zpravodajských služeb, který se na československé území vypravil v koši balónu. Zemi opustil Burian 15. října 1950. V emigraci se rozhodl aktivně zapojit do odboje proti komunistickému režimu. Prošel proto zpravodajským kurzem, naučil se ovládat vysílačku, zvládl metodiku pěších přechodů a výcvik ve střelbě. Potom byl připraven provést kurýrní a zpravodajskou akci. Na cestu do Československa se vydal 3. prosince 1953 na palubě operačního balónu. Místo jeho startu není známo a o průběhu letu je možné také pouze spekulovat. Jisté však je, že pilot o balón s vybavením přišel, když se mu jej při vysedání nepodařilo včas ukotvit, ten se mu vysmekl z rukou, vystoupal k obloze sám i s veškerým vybavením. Burianovi se podařilo nepozorovaně přejít hranici zpět a zmizet z dosahu StB. Podle všeho byl pověřen úkolem navázat kontakt s odborníky z oblasti chemického průmyslu. Na jeho opuštěný balón upozornili Státní bezpečnost náhodní chodci, kteří na něj narazili nedaleko Hluboké nad Vltavou. V koši vyšetřovatelé našli kompletní vybavení, radiostanici, falešné doklady a další materiál. Jen pilota nikde neobjevili a Bezpečnost si léta lámala hlavu, kdo se strojem přistál a proč opustil veškeré vybavení. Do případu vnesl jasno až výslech jiného kurýra zatčeného v roce 1955.¹⁰⁸

3.2.1.4 Neobvyklé přechody státní hranice

3.2.1.4.1 Vladimír Ortl v ženském přestrojení

Vladimír Ortl patřil mezi jedince, kteří se při pokusu uniknout důmyslnému systému ochrany hranic rozhodli použít veškerého důvtipu a odvahy. Mladík se narodil roku 1926 v Praze, kde absolvoval pět semestrů na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Orltova matka spolu se svým druhým manželem v roce 1948 zvolili vystěhování do Venezuely a syn zůstal v Praze, kde se musel přestěhovat k otci. Od matčina manžela dostal kontakt na diplomata mexického vyslanectví v Československu, Manuela De Negriho, který mu měl v případě potřeby pomoci odejít do zahraničí. V září 1948 se na mexickou ambasádu skutečně obrátil. Tam doporučili mladíkovi, aby přinesl cestovní pas, že se mu pokusí opatřit francouzské vízum a povolení ke vstupu do americké okupační zóny Německa.

---

¹⁰⁸ PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2009, str. 94. srov. Prokop Tomek, Vysílání kurýrů do ČSR pomocí balonů v době studené války, *Historie a vojenství* 2/2007, str. 76-84.

Při příští návštěvě pro něj byly potřebné dokumenty již připraveny. Během další diskuse však došli k závěru, že by českoslovenští pohraničníci nemuseli mladíka i s těmito doklady přes hraniční přechod pustit. Tehdy se zrodil nápad Vladimíra Orlta zamaskovat jako ženu. Paní De Negri přislíbila zapůjčit své vlastní šaty. 14. října 1948 vstoupil student do budovy mexického vyslanectví, kde diplomat nechal mladého Čecha přespat ve své kanceláři. Druhý den ráno se mladík hladce oholil a navlékl do připravených nenápadných ženských šatů, paní De Negri mu nalíčila obličej, napudrovala tváře a upravila falešné dlouhé vlasy. Poté nasedli do připraveného vozidla a vyjeli z Prahy. Když se blížili k hraničnímu přechodu, nasadili pro zvýšení efektu ženy Orltovi ještě náušnice. Na hraničním přechodu automobil zastavil a Manuel De Negri předal celnímu úředníkovi jejich pasy, včetně toho na jméno paní Margarity Roberty de Dohas, kryjícího Vladimíra Orlta. Muž s nimi poodešel a po chvíli se vrátil s několika příslušníky Finanční stráže a SNB a vyzval diplomata k otevření zavazadlového prostoru, kde zahájil kontrolu nediplomatických zavazadel, proti čemuž mexický vyslanec vehementně protestoval a oháněl se diplomatickým pasem. Úředníci začali osádce vozidla klást otázky. Jeden z nich se zeptal Orlta, je-li paní de Dohas, on francouzsky odpověděl, že ano. Další z orgánů se jej zeptal, zda hovoří španělsky, na což odpověděl, že mluví anglicky. Poté vyzval Orlta, aby vystoupil. Tomu v té chvíli bylo již jasné, že jeho kamufláž byla odhalena. (viz. obrázek č. 7).

V roce 1964 byla Orltovi a jeho osmiletému synovi povolena návštěva matky, žijící v Kanadě. Z cesty se však ani jeden nevrátil. Vladimíru Orltovi se tak podařilo alespoň napodruhé trvale opustit zem.¹⁰⁹

3.2.1.4.2 Útěk kvůli autonehodě

Neobvyklý případ útěku přes železnou oponu se odehrál 30. července 1956 a jeho aktér Zdeněk Kačírek měl velmi netypickou motivaci. Pracoval jako řidič nákladního automobilu a v inkriminovaný den pomáhal při žních v pohraničním pásmu v prostoru 19. roty 4. znojenské brigády Pohraniční stráže. Od kombajnu jezdil s plným nákladním vozidlem do Státního statku v Hrušovanech, po vyložení nákladu se vracel zpět na pole.

---

¹⁰⁹PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2009, str. 10-13. srov. ABS, f. Vyšetřovací spisy, V-5461 MV.

V pravé poledne projížděl obcí Hrabětice, když mu pod kola automobilu vběhl dvanáctiletý chlapec. Kačírek zastavil, prohlédl oběť srážky a nabyl přesvědčení, že bezvládný chlapec je mrtvý. V tu chvíli zcela zazmatkoval a rozhodl se utéci před vyšetřováním do nedalekého Rakouska. Rozjel se směrem k hranici. Když dojel až k ní, zastavil, vystoupil a z automobilu přeběhl na rakouské území. Netušil při tom, že přejetý chlapec je sice vážně zraněn, ale živý.¹¹⁰

3.2.1.5 Vodní cesta

Jeden ze způsobů, jak přejít hranice do Rakouska, představovalo podplavání nebo přeplavání hraničních řek, Dyje, Moravy nebo Dunaje. Tyto přirozené přírodní hranice nemohly být z pochopitelných důvodů přehrazeny drátěnou stěnou jako hranice pozemní. Byly však rovněž ostře sledovány a vybaveny důmyslnými systémy, které měly zamezit ilegálním pokusům o emigraci. Přesto docházelo k úspěšným i neúspěšným pokusům o únik právě touto cestou. Běženci používali nejrůznějších možností, které jim vodní tok poskytoval. Ti fyzicky zdatnější se pokoušeli řeku přeplavat a doufali, že uniknou střelbě pohraničních hlídek. Někteří jedinci použili k přechodu skafandr, ve kterém tok přešli skryti dostatečně hluboko pod hladinou. Těmi byli vybaveni i někteří kurýři západních zpravodajských služeb, vysílaní na naše území. Utečenci také opakovaně využívali různých plavidel, od pramic nebo nafouknutých automobilových duší přes velké motorové lodě. Poměrně velká plavidla vyplouvala z bratislavského přístavu do Rakouska a ve svých nákladových prostorech převážely mezi oběma zeměmi nejrůznější zboží a materiál. Přesto poskytovala řadu úkrytů, kde se mohli běženci schovat. Před vyplutím ovšem byla plavidla důkladně prohledávána hlídkami pohraničnicků a celníků, doprovázených cvičenými psy. Ani úkryt v podpalubí nákladní lodi tak nepředstavoval bezpečnou a jistou cestu přes hranice.¹¹¹

---

¹¹⁰ PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2009, str. 21. srov. Archiv ÚPN, f. 2346. bps, k. 10.

¹¹¹ PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2009, str. 146.

3.2.1.5.1 Kaplan na útěku

Tento pokus o útěk se odehrál v místě, kde se hranice ilegálně tak často nepřekračovala, a to na dotyku s východním Německem. Jeho aktérem byl kaplan katolické církve Josef Škop, který se rozhodl přejít na německou půdu, odtud pravděpodobně do západní části rozdělené země. Jako prostředek útěku zvolil dno Labe, po kterém chtěl přejít, skryt zrakům pohraničních hlídek. Připravil se důkladně, vyrobil si skafandr vlastní konstrukce, zajímavě technicky řešený. Uprchlík jej ušil z nepromokavého pogumovaného plátna, oblek tvořily kalhoty a bunda, které byly na místě dotyku zakončeny ráfky z bicyklu, které na sebe při oblékání kalhot i bundy dosedaly. Bunda pak navazovala na kuklu, která byla vyrobena pozoruhodným způsobem. Její konstrukci totiž tvořil hliníkový hrnec s odříznutým dnem, na který se hermeticky upevňoval příklop. Škop jej důmyslně přichytával šrouby, které procházely původními uchy hrnce. Helma byla v čelní části opatřena kruhovým, proskleným průzorem, jímž kaplan vyhlížel ven. Byly v ní umístěny také hodinky, na kterých mohl sledovat čas. Helmu spolu s kostrou tvořilo opět pogumované plátno. Součástí skafandru byly dále holínky a gumové rukavice. Vodotěsnost byla zajištěna důkladným oblepením všech spojů lepicí páskou. Jelikož Škop očekával na dně řeky nízkou viditelnost, připevnil si na rameno baterku, jíž si chtěl při přechodu osvětlovat terén, po kterém půjde. Dýchání vyřešil svérázně, dvěma hadicemi, jednou vdechovou a druhou výdechovou, jejichž ústí měla být pomocí plováků neustále bezpečně nad hladinou. Na druhém břehu se hodlal ze zalepeného skafandru vystříhat pomocí nůžek, jež měl připraveny ve výdechové trubici. Ze stejného materiálu jako skafandr si kněz ušil dva neprodyšné vaky, ve kterých měl uloženou zásobu potravin, oblečení, několik zlatých šperků, finanční prostředky, náboženské spisy, německý a latinský slovník, růženec a dost nepochopitelně i ladičku komorního A. Po dně řeky s sebou tedy vláčel zátěž 30 kilogramů, z níž si rozhodně mohl část ušetřit. Brát s sebou do takového rizika například dva ubrusy, bačkory, pyžamo nebo dvě saka, bylo při nejmenším nepromyšlené, protože každý gram navíc zvyšoval fyzickou zátěž, čímž zároveň snižoval naději na úspěch. (viz. obrázek č. 6).

Josef Škop přijel autobusem 9. listopadu roku 1957 do Děčína, odkud pokračoval do Hřenska, kde se ubytoval u paní Krejsové. Příslušníkům bezpečnosti, kontrolujícím nově příchozí na hřenském autobusovém nádraží, řekl, že hodlá ve městě strávit pětidenní dovolenou. Ti mu uvěřili. Následujícího dne odpoledne odešel na procházku, po poledni odejel autobusem do Děčína. Bytné řekl, že chce pokračovat do Prahy, kde navštíví

sestřenicí. V pokoji si nechal kufr, s sebou vzal batoh a aktovku, ve kterých měl připraven skafandr a vše, co si bral s sebou do emigrace. Ještě v půl šesté večer se znovu objevil v Hřensku a zastavil se v pronajatém pokoji, s tím, že něco zapomněl. Po pěti minutách odešel, aby jej už nikdy nikdo živého nespátřil.

Bylo 12. listopadu, čtvrt hodiny před třetí hodinou ranní, když si strážný v německém přístavu Schmilke všiml, že se za kotevní lano poblíž mola zachytil neznámý předmět. Při bližším prozkoumání s hrůzou zjistil, že se jedná o bezvládné tělo neznámého muže v potápěčském obleku. Přivolaní policisté jej vyprostili a následné ohledání prokázalo, že muž zahynul v důsledku udušení. Pitva upřesnila, že muž byl prudkým proudem nějakou dobu vláčen po dně a zemřel následkem banálního technického pochybení. Kaplan neznalý základů fyziky si neuvědomil, že hydrostatický tlak u dna řeky je tak silný, že mu prostě nedovolí se nadechnout. Případ převzala československá strana a její vyšetřovatelé pojali podezření, že Škop musel mít komplice, který byl do celého plánu zasvěcen, jelikož by se kaplan sám prakticky nedokázal oblepit lepící páskou. Nikdo takový ale nebyl nikdy vypátrán.¹¹²

3.2.1.6 Smrt vojína Josefa Ludase

Na státní hranici se od poválečných let vystřídaly tisíce mladých mužů, kteří zde chránili mimo jiné i její nedotknutelnost. Někteří z nich se domů, ke svým blízkým již nikdy nevrátili. Na hranicích totiž neumírali jenom ti, kteří se ji snažili ilegálně přejít. Těch, kteří zemřeli při výkonu služby ochrany státní hranice bylo dvakrát více. Za všechny uvádím alespoň jeden příběh, který se odehrál v pásmu roty Svatý Kříž Chebské brigády dne 21. ledna 1981. Toho dne do půlnoci hustě sněžilo. Před svítáním místní občan z osady Pelhřimov, který právě pospíchal na ranní směnu do nedalekého Chebu, zpozoroval v hlubokém sněhu mužské stopy směřující k hraničnímu lesu. Ve tmě ještě zahlédl rychle se vzdalující siluetu osoby. Okamžitě ho napadlo, že neznámou osobou nemůže být nikdo jiný, než osoba, která se snaží ilegálně překročit hranice. V zápětí dospěl k rozhodnutí svůj poznatek ohlásit na blízkou rotu Pohraniční stráž. Z roty Svatý Kříž byla po obdržení této zprávy vyslána pátrací skupina tvořená třemi pohraničníky se služebním psem. Členem

---

¹¹²PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křídél, 2008, str. 109-111. srov. AMV Kanice, f. 2349, karta 12, rok 1957; AMV Kanice, f. HSPSOSH, A/13, rok 1957.

pátrací skupiny byl i vojín Josef Ludas. Osobou, která po sobě zanechala stopy ve sněhu byl, jak bylo později zjištěno, vojenský zběh z nedaleké vojenské posádky, který ze svého stanoviště uprchl ozbrojen samopalem. Využil příležitosti a chtěl se dostat za hranice, aby se tak vyhnul další službě. Útěk se mu zatím dařil. Jen pár set metrů mu zbývalo za hranice, když zaslechl zvuk auta a potom i blížící se hlasy. Zalehl proto do sněhové závěje se zbraní připravenou ke střelbě. Vojína Josefa Ludase silou kupředu táhl pes, kterého vedl. O značný kus předběhl ostatní členy pátrací skupiny. Pes navětril stopu a nebyl k udržení. Pohraničník levou rukou držel psa, v pravé v ponosu přidržel samopal. Aniž by před sebou zpozoroval nějaký pohyb, přiblížil se na pár metrů k návěži sněhu. Z úkrytu na něj již mířil zběh. Stiskl spoušť a vojín Josef Ludas smrtelně zraněn klesl do sněhu. Pes útokem na volno vyštěkal pachatele, kterého zbývající pohraničníci ostrým zákrokem zneškodnili.¹¹³

---

¹¹³ *Příběhy z hranic*. Ostrava: Klub českého pohraničí, 2007, str. 2, 10 – 11.

4 OCHRANA A OSTRAHA ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNÍ HRANICE V PROSTORU 3. PRAPORU POHRANIČNÍ STRÁŽE NOVÁ BYSTŘICE

4.1 Dislokace 3. praporu Pohraniční stráže Nová Bystřice

Státní hranici na jihu čech v délce 236 000 m střežila 15. českobudějovická brigáda pohraniční stráže, která na východě sousedila se 4. znojemskou a na západě s 10. volarskou bps¹¹⁴. Před vznikem Pohraniční stráže byla 15. českobudějovická bps praporem, který se k 1. 7. 1946 členil na 4 roty: 1. Horní Planá, 2. Frymburk, 3. Pohorská Ves a 4. Nová Bystřice. Od roku 1948 měl českobudějovický prapor rot 5, a to: 1. Horní Planá, 2. Frymburk, 3. Horní Stropnice, 4. Suchdol nad Lužnicí a 5. Nová Bystřice. Rotu Nová Bystřice tvořily v letech 1946-1948 čtyři: 1. Žofina Huť, 2. Rapšach, 3. Chlum u Třeboně, 4. Nová Bystřice, 5. Staré Město¹¹⁵.

K 2. 9. 1948 se z 5. novobystřické roty stala rota 1., jež velela dvěma pohraničním četám, které sídlily ve Starém Městě a v Nové Bystřici¹¹⁶. V roce 1949 k nim přibýly ještě čtyři Romava a Peršlák¹¹⁷.

Se vznikem Pohraniční stráže se k 1. lednu 1952 I. pohraniční prapor České Budějovice přeměnil na 15. brigádu Pohraniční stráže se čtyřmi pohraničními prapory. Tím čtvrtým byl prapor Pohraniční stráže Nová Bystřice zahrnující 5 nejnižších jednotek vykonávajících ostrahu státních hranic, kterými se místo čet staly roty, a to 18. rPS Chlum u Třeboně, 19. rPS Peršlák, 20. rPS Artoleč, 21. rPS Romava a 22. rPS Staré Město. V dubnu 1953 rota Pohraniční stráže Chlum u Třeboně byla převedena

¹¹⁴ POLÁK, P. *Stůj, ruce vzhůru! Tady Pohraniční stráž. Kdo tam?: Česko-rakouská hranice v oblasti Novohradských hor v letech 1948-1989*. České Budějovice, 2009, str. 109. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav. Dostupné z WWW: <http://theses.cz/id/uw1ah2/downloadPraceContent_adipIdno_10482>.

¹¹⁵ Klub českého pohraničí – *Pohraniční útvarů SNB Jižní Čechy* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/PS_PU_SNB_JC_1946-1950.pdf>.

¹¹⁶ Klub českého pohraničí – *I. Pohraniční prapor pohraničních útvarů SNB* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/PS_PU_SNB_JC_02091948.pdf>.

¹¹⁷ *Klub českého pohraničí – I. Pohraniční prapor Pohraniční stráže SNB České Budějovice* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/PS_SNB_JC_1949.pdf>.

k 3. prPS Suchdol nad Lužnicí. Místo ní zaujala nově své místo v sestavě 20. rPS Hajnice. Ve stejné době se 22. rPS přestěhovala ze Starého Města do Pernárce. Od 28. června 1955 rPS Hajnice přešla do působnosti pohraničního praporu Suchdol nad Lužnicí. 1. 1. 1959 byl prapor Pohraniční stráž Nová Bystřice doplněn novou rotou Smrčná. Od 28. září 1962 již rPS Peršlák nenesla tento název, ale byla přejmenována na rPS Nový Vojířov. 1. ledna 1966 byla Pohraniční stráž převedena do působnosti ministerstva národní obrany, které zrušilo rotu Romava. Stejně tak byly zrušeny prapory a roty byly přímo podřízeny brigádě. K 1. 1. 1972 Pohraniční stráž přešla zpět do působnosti Federálního ministerstva vnitra a pohraniční prapory byly opět zřízeny. 15. 11. 1978 převzala 15. rPS od znojemské brigády rotu Slavonice, Slavětín, Písečná a Rancířov, které byly zařazeny k 3. prPS Nová Bystřice. Poslední organizační změnou u pohraničního praporu v Nové Bystřici bylo přestěhování pohraniční roty z Pernárce zpět do Starého Města koncem roku 1982. Délka střeženého úseku se lišila rota od roty. 14. rota Pohraniční stráž Nový Vojířov střežila 6 910 m státních hranic, 15. rotě Smrčná podléhalo 7 880 m, 16. rota Artoleč kontrolovala úsek dlouhý 14 900 m, 17. rota Staré Město 14 852 m, 18. rota Slavonice 8 280 m, 19. rota Slavětín 5 540 m, 20. rota Písečná 7 400 m, a 21. rotě Pohraniční stráž Rancířov podléhala státní hranice v délce 5 150 m. 3. pohraniční prapor Nová Bystřice tedy střežil úsek v celkové délce téměř 71 km.¹¹⁸

4.1.1 Umístění konkrétních rot ve vztahu k přechodovým kanálům¹¹⁹

Rota Pohraniční stráž Peršlák se nacházela v budově bývalého celního úřadu Nové Mlýny, jihozápadně od obce Peršlák. Levé operační území rPS bylo zalesněné až ke státní hranici, zatímco pravá část byla tvořena drobnými lesíky a malými rybníky. V oblasti Peršlák – Lhota – Sedlec se nacházela pašerácká stezka, nazývaná též jugoslávská, protože ji využívaly hlavně osoby jugoslávské národnosti zejména k pašování, ale také k ilegálním přechodům. Proto došlo v roce 1953 k jejímu zaminování v celé délce 2 200 m.

¹¹⁸ Klub českého pohraničí – Dislokace jednotek 15. brigády PS [online]. 2010, poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/PS_dislokace_15bPS_1951-1991.pdf>.

¹¹⁹ POLÁK, P. *Stůj, ruce vzhůru! Tady Pohraniční stráž. Kdo tam?: Česko-rakouská hranice v oblasti Novohradských hor v letech 1948-1989*. České Budějovice, 2009, str. 114-122. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav. Dostupné z WWW: <http://theses.cz/id/uw1ah2/downloadPraceContent_adipIdno_10482>.

Rota Pohraniční stráže Artoleč sídlila ve stejnojmenné obci taktéž v budově bývalého celního úřadu. Okolní krajina byla zalesněná a prostor vyhledávaný k ilegálním přechodům se nacházel na dislokačním styku s rPS Romava a v oblasti silnice směřující na Grametten. V roce 1953 zde bylo zadrženo 5 osob pokoušejících se ilegálně překročit hranice.

Rota Pohraniční stráže Romava se také nacházela v budově bývalého celního úřadu v obci se stejným názvem. Délka střeženého úseku činila 10 000 m. Potencionálně nejrizikovější místo možného přechodu hranic se nacházelo na dislokačním styku s rPs Staré město pod Landštejnem, kde došlo k narušení hranice českou zbloudilou školačkou. Cesty směřující do Rakouska byly v místech státní hranice překopány a opatřeny dřevěnou závorou.

Rota Pohraniční stráže Staré město pod Landštejnem se nacházela v osadě Pernatec. Jelikož v tomto prostoru bylo zadrženo několik osob unikajících na Západ, bylo v tomto úseku na nějakou dobu zřízeno minové pole.

V Nové Bystřici bylo dislokováno velitelství III. praporu PS. Obec byla hustě osídlená a nacházela se pouhý 1 km od státních hranic. Jejími obyvateli byli mimo jiné i vyloučení příslušníci ozbrojených složek, živnostníci a příznivci strany národně sociální. Proto také tato obec představovala kanál, kudy bylo možné opustit republiku.

Narušitelé hranic ke svým pokusům využívali autobusových linek Třeboň - Chlum u Třeboně, Jindřichův Hradec – Nová Bystřice, Nová Bystřice – Staré Město pod Landštejnem. Osoby směřující z Rakouska se přibližovaly k státní hranici autobusovým a vlakovým spojením z Vídně do Litschau. Tato oblast byla pro ilegální přechody vyhledávána zejména proto, že se zde nacházeli občané nesouhlasící s tehdejším politickým systémem. Většina tamějších obyvatel byla prověrkou vyhodnocena jako „státně závadná“, měla blízké příbuzné v blízkosti státní hranice na rakouské straně. Lidé z těchto obcí napomáhali k ilegálním přechodům a poskytovali bezpečné úkryty.

4.2 Ilegální přechody v oblasti 3. praporu Pohraniční stráže Nová Bystřice

4.2.1 Proryvy u rPS Slavonice

Pohraniční rota Slavonice patřila mezi ty, kde si pohraničníci příliš klidu neužili. Důvod byl prostý. Město se nacházelo v těsné blízkosti hranice, vedla tam železniční trať a historické jádro města lákalo turisty, a tak v létě město i jeho okolí žilo čilým turistickým ruchem. Ne všichni ale přijížděli do Slavonic za památkami.¹²⁰

4.2.1.1 Zběh na útěku

V 17.18 hod. 2. ledna 1988 přišel z úseku č. 39 signál, po kterém zůstala signální stěna ve zkratu. Operační důstojník vyslal do prostoru poplachovou hlídku se služebním psem Mikem. Jejich úkolem bylo prověřit zmíněný úsek. Hlídka dorazila k místu zkratu v 17.29 hod., pes zachytil stopu a pohraničníci zahájili pronásledování směrem do zahraničí. Vzdálenost od signální stěny ke hranicím byla osm set metrů. Pes ale v prostoru bažin před hraničním rybníkem ztratil stopu. Nebyly nalezeny žádné známky průchodu signální stěnou ani stopy v kontrolním orném pásu, a tak operační důstojník po příjezdu na rotu oznámil dozorčímu signálního přístroje, že zkrat způsobila srna. Následné šetření ale ukázalo, že signál nezpůsobila srna, ale vojenský zběh, vojín Luboslav Škrob, z VÚ Jihlava. Zběh se dostal k silnici ze Slavonic do Slavětína, překonal ji a ocitl se rovnou u signální stěny. Ve dvou polích uvolnil pět vodičů a vzniklou mezerou se dostal na vnější stranu stěny. Poté běžel přes pole do prostoru bažin. Když zaslechl přijíždět auto a po chvíli i štěkot psa a hlasy pohraničníků, ukryl se v lesním porostu. Vojenský zběh se v době pátrací akce nacházel za clonou pohraničníků. Když operační důstojník akci ukončil, vylezl z úkrytu a pustil se k hranici, kterou nikým nestíhán v klidu překročil a v sousedním Rakousku požádal o politický azyl.¹²¹

¹²⁰ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2010, str.47.

¹²¹ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2010, str. 47-49.

4.2.1.2 Uprchlíci pozorování hlídkou

Do střeženého prostoru se 17. 9. 1952 dostali v brzkých ranních hodinách čtyři mladíci. Využili ranní mlhy a skrytí pozorovali odchod pohraniční hlídky ze stanoviště. Otevřel se jim tak volný prostor a vyrazili přes drátěný zátaras a překročili státní hranici. Netušili však, že jsou celou dobu sledováni skrytou hlídkou, která ovšem jen nečinně přihlížela. Teprve poté, co skupinka narušitelů překročila hranice, zavolali poznatek na pohraniční rotu. Ti se neprodleně spojili s příslušníky Sovětské armády, která tehdy byla ještě dislokována v části Rakouska a těm se podařilo během dne oznámené narušitele zadržet, dříve, než se dostali do americké zóny. Ve večerních hodinách byli čtyři dobrodruzi předáni zástupcům českobudějovické brigády PS.¹²²

4.2.1.3 Bezejmenný narušitel

V brzkých ranních hodinách 20. června 1985 vyrazila z rotu pohraniční hlídka se služebním psem Heronem, aby zkontrolovala signální stěnu a kontrolní orný pás. V 6,18 hod. pohraničníci spatřili pod signální stěnou větší díru, která nepochybně vznikla podhrabáním, takže bylo okamžitě jasné, že šlo o čin narušitele, který se tímto způsobem dostal přes signální stěnu. Díky tomu, že uprchlík využil tuto metodu, zařízení nemohlo vydat signál a proryv nebyl zaznamenán ihned. Do místa narušení přijela pohotovostní hlídka nasadila služebního psa na stopu a zahájili pronásledování narušitele. Stopa byla zřetelná ve vzrostlém porostu řepky v délce asi dvou set metrů, dále pokračovala viditelnými šlápotami v kukuřičném poli, poté překonala cestu a porostem pšenice mířila ke státní hranici, kterou překročila. Šetřením bylo zjištěno, že narušitel se k signální stěně přiblížil od komunikace Slavonice-Maříž, před níž se skrýval v křoví, kde zanechal gumový, tmavozelený plášť. Přes oplocenku proti zvěři se přiblížil k signální stěně, aniž by ho hlídka zpozorovala. Zem byla měkká a tak se mu vcelku lehce podařilo vyhloubit prohlubeň o délce jednoho metru, šířce čtyřiceti pěti centimetrů a hloubce pětadvacet

---

¹²² KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2010, str. 49.

centimetrů. Na kontrolním orném pásu uprchlík zanechal stopy lezení po kolenou a neúplné otisky obuvi velikosti číslo šest. Totožnost uprchlíka se nikdy nepodařilo zjistit.¹²³

4.2.2 Milenci na útěku

Tento případ nás zavede na rotu Rancířov. Štědrý den se pomalu chýlil ke konci. Narušitelé se přiblížili k signální stěně od silnice třetí třídy Rancířov – Vratěnín přes pole s nízkým travnatým porostem. Spodní část vnitřní záchytné stěny proti zvěři prostříhali štípacími kleštěmi, aby ji mohli prolézt, aniž by uvedli v činnost elektrické nástražné osvětlení instalované v horní části záchytné stěny. Kontrolní orný pás překonali skoky a signální stěnu se pokusili podhrabat, ale jelikož byla zem zmrzlá, rozhodli se signální stěnou prolézt. Strhli čtyři vodiče a jejich roztažením vznikl dostatečně velký otvor, aby jím mohl člověk prolézt. Poté uprchlíci postupovali hluboce zoraným polem, až po 1 200 metrech dosáhli státní hranice. Bylo 24. 12. 1987 a hodiny ukazovaly 22.38 hod, když na rotu Rancířov došel signál o narušení státní hranice. Operační důstojník ihned zavolal hlídce na stanovišti, které bylo nejbližší inkriminovanému prostoru. Ta už ovšem na místě našla pouze prostříhanou oplocenku a stržené vodiče na signální stěně, na kontrolním orném pásu otisky bot po dvou osobách směřující k hranici. Na pěšině před stěnou ležely štípací kleště a vedle byl nůž zabodnutý do země. Hlídka se služební fenou Jenou se vydala po stopě až ke státní hranici, kde se musela zastavit, protože stopy vedly dál do rakouského vnitrozemí, kam pohraničníci vstoupit nemohli. Hlídka přitom při stopování narušitele ani nezahlédla. V průběhu zpravodajského pátrání s cílem stanovit pachatele proryvu, bylo na polní cestě ve vzdálenosti asi dvě sta metrů od komunikace Jemnice Dačice nalezeno odstavené vozidlo. V autě ale nebyly objeveny žádné doklady. Teprve na základě poznatků VB Vranov nad Dyjí bylo zjištěno, že uvedené vozidlo příslušníci kontrolovali v odpoledních hodinách 24. 12. Vzniklo tedy podezření, že proryv způsobili občané NDR Hanry Günter Jäger a Heike Weiss. O pomoc byly požádány orgány v NDR, které zjistily, že Jäger se nachází v místě bydliště a že mu byly odcizeny doklady. Zato nezvěstná byla Heike Weiss a její přítel Günter Henig.¹²⁴

¹²³ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, str. 49-51.

¹²⁴ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, str. 13-16.

4.2.3 Útěk občanů NDR

25. 8. 1988 v šest hodin večer přicestovali do kempu Staňkovský rybník dva muži, občané NDR ve věku 22 a 25 let. Druhého dne v časných ranních hodinách, ještě před rozedněním, opustili muži kemp a došli k signální stěně. V záchytné stěně proti zvěři prostříhali otvor, kterým prolezli do kontrolního orného pásu. Jeden z narušitelů jej překonal lezením po kolenou a druhý skoky, aby zanechali co nejméně stop. Signální stěnu překonali na vnější stranu poté, co od země přestříhli pět vodičů. Poté postupovali směrem k hranici. Přiblížili se ke Staňkovskému rybníku, kde na vodní hladině zaznamenali motorový člun pohraniční hlídky a proto změnili směr a postupovali podél pravého břehu rybníka k prostoru rPS Nový Vojířov, kde hledali vhodný prostor k překonání rybníka. To se jim podařilo v nejužším místě, 40 metrů širokém a 20 – 40 cm hlubokém, a tím se 2 občanům NDR podařilo přejít na Západ. V 5. 35 dorazil signál o narušení signální stěny na rPS Hajnice, odkud operační důstojník vyslal poplachovou hlídku. Služební fena Inka na místě zachytila pachovou stopu a běžela směrem k hranici. Asi po tři sta metrech v prostoru lesní školky, fenka stopu ztratila, jelikož po překonání signální stěny začali prchající muži za sebou trousit pepř, čímž Ince znemožnili jejich vystopování.¹²⁵(viz. obrázek č. 9).

4.2.4 Pokus o útěk v zavazadlovém prostoru

Pan Lymberopoulos, velvyslanec řeckého království v Praze, měl 31. března 1970 naspěch. Přijel na hraniční přechod v Nové Bystřici, vypnul motor svého mercedesu a žoviálním chováním zakrýval určité známky nervozity. U diplomatických pracovníků trvaly formality obvykle několik vteřin. Diplomáté někdy ani nemuseli vystoupit z vozu, s čímž zřejmě řecký velvyslanec počítal. Dožadoval se rychlého odbavení a odůvodňoval jej neodkladným jednáním ve Vídni, na kterém musel být včas. Akreditovaný diplomat měl právo na výjezd bez prohlídky zavazadel, ale důstojníku pasové kontroly se něco nezdálo. Požádal diplomata, aby si zatím, než budou vyřízeny hraniční formality, vypil kávu. To pana chargé d'affaires rozčílilo. Právě tato maličkost byla podnětem k žádosti, aby

---

¹²⁵ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, str. 77-80.

diplomat umožnil nahlédnout kapitánu Nováčkovi do zavazadlového prostoru jeho černého mercedesu. V tu chvíli začal pan Lymperopoulos urážet pohraničnický a dovolával se své diplomatické imunity. To ale podezření, že ve svém prostorném zavazadlovém kufru vyvází něco velice závažného, jen posilovalo. Kapitán Nováček se proto rozhodl, že požádá o řešení naše ministerstvo zahraničí. Čekání na rozhodnutí československého ministerstva se z minut prodlužovalo na hodiny a stala se z něj jakási hra na nervy nejen diplomata, ale i důstojníka pasové kontroly, který si byl dobře vědom, jaké následky by mohly nastat, pokud by se jeho podezření ukázalo neopodstatněným. Zraky převážné většiny přítomných směřovaly na řeckého diplomata a jeho černý mercedes, když si pohraničnick Ševčík, stojící nedaleko auta, všiml, že se Řek snaží příruční kufřík, který byl dříve na sedadle, nepozorovaně vystrčit z auta, v čemž mu pohraničnick zabránil. Diplomat zjistil, že československé úřady jsou neústupné a rozhodl se, že zavazadlový prostor mercedesu ukáže. Řek pootevřel kufr na několik centimetrů a víko hned zase rukou zatlačil. I těch několik málo centimetrů stačilo pohraničnickům, aby ve světle žárovky, která se po otevření kufru rozsvítila, spatřili ležící postavu v kufru. Diplomat pochopil, že hra skončila. znovu otevřel zavazadlový prostor a skrytému pasažérovi česky řekl, aby vylezl ven, že už o něm vědí. Po těchto slovech se z kufru vysoukal zkřehlý muž s podlouhlým obličejem, tmavých, dozadu sčesaných vlasů. Při následném výslechu v kanceláři se přiznal, že ho Pan Lymberopoulos měl za tisíc dolarů převést do Vídně. Kufr, který se diplomat snažil vystrčit z auta, jeho slova potvrzoval. Tato skutečnost také vyvracela Řekovo tvrzení, že o ukrytém pasažérovi nic neví. V tu chvíli pohraničnicki jistě ještě netušili, jak velkou rybu chytili. Zadržený muž z kufru byl totiž iniciátorem loupeže v pražském filatelistickém muzeu, k níž došlo v roce 1970. Jeho dva mladší společníci odtamtud odcizili aršík 80 známek Modrých Merkurů, vydaný rakousko - uherskou poštou roku 1851 a na filatelistickém trhu odhadovaný na 250 000 dolarů. Znamky se našly za obrazem v bytě milenky zadrženého J. W., která ho tenkrát marně čekala ve Vídni.¹²⁶

---

¹²⁶ BENDA, L., et al. *Stalo se na hranicích: příběhy ochránců státních hranic v období studené války 1945-1990*. 1. vyd. Praha: Nella, 2005, str. 118.

4.2.5 Uprchlík prozradil jeho vlastní pes

Tento proryv uskutečnil občan Vrba v březnu 1981 u pohraniční roty Staré Město. Uprchlík pocházel ze Starého Města a pracoval u Československého státního statku. Znal velmi dobře terén mezi ŽTZ a státní hranicí, jelikož jako myslivec vykonával myslivecké právo právě i za ŽTZ. Vlastnil propustku do hraničního pásma, která mu ale po neshodách v rodině byla odejmuta. Rodinné problémy byly s největší pravděpodobností i důvodem jeho útěku za hranice. V inkriminovaný večer se pohádal s manželkou, kdy jí vyhrožoval, že pokud se s ním rozvede, zabije ji. V noci si vzal z kůlny skládací žebřík a zamířil rovnou k signální stěně, k jejímuž kůlu připevnil žebřík. Po něm vylezl nahoru, jednou nohou si stoupl na horní břevno, kde po něm zůstal blátivý otisk boty, a pak skočil na vnější stranu signální stěny a během pokračoval na Rakouské území.

Ve 4.07 hod. byl spuštěn signál na úseku L8, kam byla ihned vyslána poplachová hlídka, která okamžitě začala prohledávat signální stěnu, kde našla přistavěný malířský dvojžebřík a na kontrolním orném pásu stopy jedné osoby směřující k hranici. U žebříku se nacházel lovecký pes, který se snažil dostat za svým pánem na vnější stranu signální stěny podhrabáním, čímž spojil první a druhý vodič, což spustilo signál. Velitel ihned vydal psododovi rozkaz, aby se se služebním psem vydal po stopě. Ten hlídku vedl k hranici. Stopa pokračovala dál do rakouského vnitrozemí. Narušitel tedy přešel a už se ho nepodařilo zadržet.¹²⁷

---

¹²⁷ KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, str. 27-29.

ZÁVĚR

Ochrana a ostraha československých státních hranic v letech 1945-1989 byla klíčovou součástí tehdejší bezpečnostní politiky státu. Československá západní hranice totiž zároveň tvořila hranici bipolárně rozděleného světa v době, kdy globální politická situace po 40 let reálně hrozila vypuknutím válečného konfliktu.

K účelné a efektivní ochraně západní hranice byla z těchto důvodů upírána značná pozornost, a proto byl za tímto účelem na základě rozkazu ministra vnitra 29. 12. 1948 vytvořen nový útvar nazvaný Pohraniční stráž. Jejím úkolem bylo zajišťovat nedotknutelnost státních hranic, bojovat v hraničním pásmu proti špionáži a protistátní činnosti, dbát na přísné dodržování všech ustanovení o hraničním pásmu, udržovat na hranicích pořádek a všemi bojovými prostředky bránit státní hranice při vpádu nepřátelských ozbrojených sil. Za tímto účelem byla Pohraniční stráž vybavena mnoha pravomocemi, technickými prostředky a režimovými opatřeními.

Nařízením ministra národní obrany č. 70/1951 Sb. opravňovalo příslušníky PS k použití zbraně mimo jiné proti osobám, které neoprávněně přešli na území našeho státu nebo se neoprávněně pokoušely přejít státní hranici směrem z vnitrozemí a neuposlechly výzvy k zastavení.

Nejčastějším technickým prostředkem, který měl zabránit ilegálnímu překračování hranice, byly drátěné zátarasy tvořené 3 ploty, neboli stěnami, na nichž byly připevněny ostnaté dráty. V 50. a 60. letech byla prostřední stěna napájena elektrickým proudem o síle 2 000 – 6 000 V. Pro nesmírnou nehumánnost tohoto opatření, ale i nebezpečí, které představovalo i pro samotné pohraničníky, byl elektrický drátěný zátaras přebudován na signalizační stěnu, která sama o sobě již nebyla životu nebezpečná, jelikož pouze vysílala znamení, že na konkrétním místě došlo k jejímu narušení.

Za účelem eliminace pohybu osob v blízkosti hranic byla vytvořena pásma, zakázané a hraniční, do kterých byl vstup přísně zakázán nebo možný pouze s povolením či propustkou.

Veškerá tato opatření ovšem nedokázala zabránit lidem vedeným odhodláním a touhou po lepším životě za západními hranicemi tehdejšího Československa v pokusech ostře střeženou hranici překonat. Jednalo se zejména o občany, kteří odmítali tehdejší

společensko – politický systém a nesmířili se s myšlenkou života v něm. Legální cesta do západního světa byla ale některým z nich znemožněna. Podle zákona totiž neexistoval právní nárok na vydání cestovních dokladů, které by je opravňovaly k cestě do zahraničí. Tím bylo značně porušeno jedno ze základních lidských práv, a to právo zaručující svobodu pohybu a pobytu. Takovým lidem nezbyla tedy jiná cesta, než ta ilegální, která byla v přímém rozporu se zákonem a její aktéři se tak dopouštěli závažných trestných činů. K takovému způsobu přechodu hranic používali uprchlíci rozličných metod a prostředků. Některé pokusy byly úspěšné, jiné nikoli. Někteří z odvážlivců za své odhodlání ovšem zaplatili životem. Osudné jim byly různé překážky, které jim byly stavěny do cesty. Někteří zahynuli po zásahu elektrickým proudem, utonuli nebo se s nimi zřítilo letadlo, či jiné vzdušné plavidlo. Jiným se staly osudné kulky příslušníků Pohraniční stráže. Na hranicích takto zahynulo celkem 280 osob, které se toužily jakoukoli cestou dostat na Západ. Nesmírná odvaha a důvtip některých z nich si bezesporu zaslouží náš hluboký obdiv.

Neměli bychom ale zapomínat ani na skutečnost, že se domů z vojny nevrátilo 650 pohraničnicků, kteří zemřeli při výkonu služby. Osobami konajícími službu na hranicích byli totiž z převážné většiny vojáci plnící povinnou vojenskou službu, kteří si své působiště dobrovolně nevybrali a při své službě byli vázáni rozkazy a platnými právními předpisy. S všeobecně negativním pohledem na bývalé příslušníky Pohraniční stráže se právě z těchto důvodů já osobně nemohu ztotožnit.

Pro účely této práce jsem se snažila získat i individuální pohledy zúčastněných osob. Ať už z důvodu strachu či předsudků se mi bohužel konkrétní svědectví nepodařilo získat.

Jedná se o problematiku velmi složitou a stále živou. Vždyť ve společnosti neustále probíhají rozporuplné diskuse a různé protesty vztahující se k otázce střežení hranic za použití nepřiměřených prostředků a metod například mezi Spojenými státy a Mexikem. I takový stát, který je celosvětově vnímám jako stát svobody a téměř neomezených lidských práv, se uchýlí v zájmu zajištění bezpečnosti k opatřením, která se mohou jevit jako nepřiměřená. Problémem totiž je, že zdi nebo ploty omezují svobodu těch, kteří zůstanou za nimi. Je tedy velmi důležité volit přiměřenou cestu mezi prostředky zajišťujícími bezpečnost a zachováním lidských práv a svobod.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. ADAMEC, M., et al. *Ve šlépějích Chodů : fragmenty z historie ochrany státních hranic ČSR-ČSSR očima přímých účastníků : politicko-historická sonda do dějin ochrany a obrany československých státních hranic 1918-1989*. Praha : Orego, 2010. 287 s. ISBN 978-80-86741-95-6.
2. BENDA, L., et al. *Stalo se na hranicích: příběhy ochránců státních hranic v období studené války 1945-1990*. 1. vyd. Praha: Nella, 2005, 159 s. ISBN 002661906.
3. BÍLEK, J, et al. *Vojenské dějiny Československa. V. díl, 1945-1955*. Vydání 1. Praha : Naše vojsko, 1989. 591 s. ISBN 80-206-0056-6.
4. DVOŘÁČEK, Z, et al. *Základy činnosti policejních služeb: Služba kriminální policie a vyšetřování, cizinecká a pohraniční policie*. 1. vyd. Praha : Vydavatelství PA ČR, 2004, 223 s. ISBN 80-7251-163-7.
5. HARTL, K. *Právo a státní hranice ČSSR* . 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1983. 137 s.
6. JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1989*. Praha: Baset, 2006, 161 s. ISBN 80-7340-080-4.
7. JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona : Česko - bavorská hranice 1948 - 1989*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2002, 48 s. ISBN 80-7082-900-1.
8. Klub českého pohraničí. *Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945-1990 v datech a heslech*. 2. upr. vyd.. Praha: Orego, 2004, 191 s. ISBN 80-86741-27-3.
9. KOZLOVSKÝ, L. *Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, 134 s. ISBN 978-80-7405-096-1.
10. PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. 1. vyd. Cheb: Svět křidel, 2008, 194 s. ISBN 978-80-86808-52-9.
11. PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. 1. vyd. Cheb: Svět křidel, 2009, 191 s. ISBN 978-80-86808-70-3.
12. PEJSKAR, J. *Útěky železnou oponou*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Melantrich , 1992, 89 s. ISBN 80-7023-125-4.

13. *Příběhy z hranic*. Ostrava: Klub českého pohraničí, 2007, 8 s.
14. PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek : Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, 319 s. ISBN 80-86621-18-9.
15. SOVINSKÝ, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. 1. vyd. Praha : VŠEHRD, 2005, 310 s. ISBN 80-85305-42-9.
16. *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1986.
17. VANĚK, P. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. 1. vyd. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, 215 s. ISBN 978-80-87211-08-3.

Vysokoškolské kvalifikační práce

1. POLÁK, P. *Stůj, ruce vzhůru! Tady Pohraniční stráž. Kdo tam? : Česko-rakouská hranice v oblasti Novohradských hor v letech 1948-1989*. České Budějovice, 2009. 189 s. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav. Dostupné z WWW: <http://theses.cz/id/uw1ah2/downloadPraceContent_adipIdno_10482>.

Legislativní dokumenty

1. Československo. Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1961. částka 65. s. 505. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1961/sb65-61.pdf>>.
2. Československo. Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1948. částka 85. s. 1468. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb85-48.pdf>>.
3. Československo. Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1950. částka 39. s. 228 Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1950/sb39-50.pdf>>.
4. Československo. Zákon č. 63/1956 Sb. kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1956. částka 33. s. 193. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1956/sb33-56.pdf>>.
5. Československo. Zákon č. 63/1965 Sb. o cestovních dokladech. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1965. částka 31. s.352. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1965/sb31-65.pdf>>.

6. Československo. Vládní nařízení č. 114/1969 Sb. jímž se stanoví, v kterých případech může být vydání cestovního dokladu odepřeno. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1969. částka 37. s. 409. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb37-69.pdf>>.
7. Československo. Vyhláška ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí č. 64/1965 Sb. kterou se vydávají prováděcí předpisy k zákonu o cestovních dokladech. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1965. částka 31. s. 353. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1965/sb31-65.pdf>>.
8. Československo. Zákon č. 53/1949 Sb. o cestovních pasech. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1949. částka 20. s. 190. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1949/sb20-49.pdf>>.
9. Československo. Nařízení vlády č. 270/1936 Sb. o strážci obrany státu. 1936. Dostupný z WWW: <<http://www.gotisek.estranky.cz/clanky/pravo-a-osh/pokracovani-se-pripravuje.html>>.
10. Československo. Zákon č. 275/1948 Sb. kterým se přenáší působnost finanční stráže v celním pohraničním pásmu na Sbor národní bezpečnosti. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1948. částka 100. s. 1569. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb100-48.pdf>>.
11. Československo. Zákon č. 69/1951 Sb. o ochraně státních hranic. In *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1951. částka 35. s. 217. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb35-51.pdf>>.
12. Československo. Nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně. In: *Sbírka zákonů, Československá republika*. 1951. částka 35. s. 218. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb35-51.pdf>>.

Elektronické zdroje

1. *Klub českého pohraničí – Dislokace jednotek 15. brigády PS* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klubpohranici.cz/ps_soubory/PS_dislokace_15bPS_1951-1991.pdf>.
2. *Klub českého pohraničí – Pohraniční útvary SNB Jižní Čechy* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klubpohranici.cz/ps_soubory/PS_PU_SNB_JC_1946-1950.pdf>.

3. *Klub českého pohraničí – I. Pohraniční prapor pohraničních útvarů SNB* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klubpohranici.cz/ps_soubory/PS_PU_SNB_JC_02091948.pdf>.
4. *Klub českého pohraničí – I. Pohraniční prapor Pohraniční stráže SNB České Budějovice* [online]. 2010. poslední revize 28. 3. 2011 [cit. 5. dubna 2011] dostupný z WWW: <http://www.klubpohranici.cz/ps_soubory/PS_SNB_JC_1949.pdf>.

SEZNAM ZKRATEK

ABS – Archiv bezpečnostních složek	NA – Národní archiv
AMV – Archiv ministerstva vnitra	např. – například
apod. – a podobně	NB – Národní bezpečnost
bps – brigáda Pohraniční stráže	NDR - Německá demokratická republika
č. – číslo	NSR - Spolková republika Německo
ČSLA – Československá lidová armáda	OPK – oddělení pasové kontroly
ČSR – Československá republika	OSH – ochrana státních hranic
ČSSR – Československá socialistická republika	PA ČR –Policejní akademie České republiky
dův. – důvěrné	PS – Pohraniční stráž
EZOH – elektrické zařízení k ochraně hranic	prPS – prapor Pohraniční stráže
FMV – Federální ministerstvo vnitra	rps (rPS)– rota Pohraniční stráže
FS – Finanční stráž	RVPS – rozkaz velitele Pohraniční stráže
hod. - hodin	Sb. - sbírky
HS PS OSH - Hlavní správa pohraniční stráže a ostrahy státních hranic	SNB – Sbor národní bezpečnosti
inv. j. – inventární jednotka	StB – Státní tajná bezpečnost
KSČ - Komunistická strana Československá	taj. – tajné
MNO - Ministerstvo národní obrany	tj. – to jest
MNV – Místní národní výbor	tzn. – to znamená
MV – Ministerstvo vnitra	tzv. – tak zvaný
	ÚV – Ústřední výbor
	VB – Veřejná bezpečnost
	VÚ – vojenský útvar
	ŽTZ – ženíjně technické zabezpečení

SEZNAM PŘÍLOH

Obrázek č. 1 – Informační tabule označující Hraniční a Zakázané pásmo

Obrázek č. 2 – Drátěný zátaras a kontrolní orný pás

Obrázek č. 3 – Schéma signální stěny a EZOH

Obrázek č. 4 – Mapa hraničního pásma v oblasti Starého města pod Landštejnem

Obrázek č. 5 – Zničený drátěný zátaras po úspěšném útěku Jána Bodnára a obrněný transportér, který použil jako prostředek útěku

Obrázek č. 6 – Podomácky vyrobený skafandr, ve kterém se o útěk pokusil Josef Škop

Obrázek č. 7 – Převlek Vladimíra Orlta

Obrázek č. 8 – Úkryt v podvozku vlaku Karla Fišnara

Obrázek č. 9 – Plán narušení státní hranice v prostoru roty PS Hajnice 26. 8. 1988

PŘÍLOHY

Obrázek č. 1 – Informační tabule označující Hraniční a Zakázané pásmo

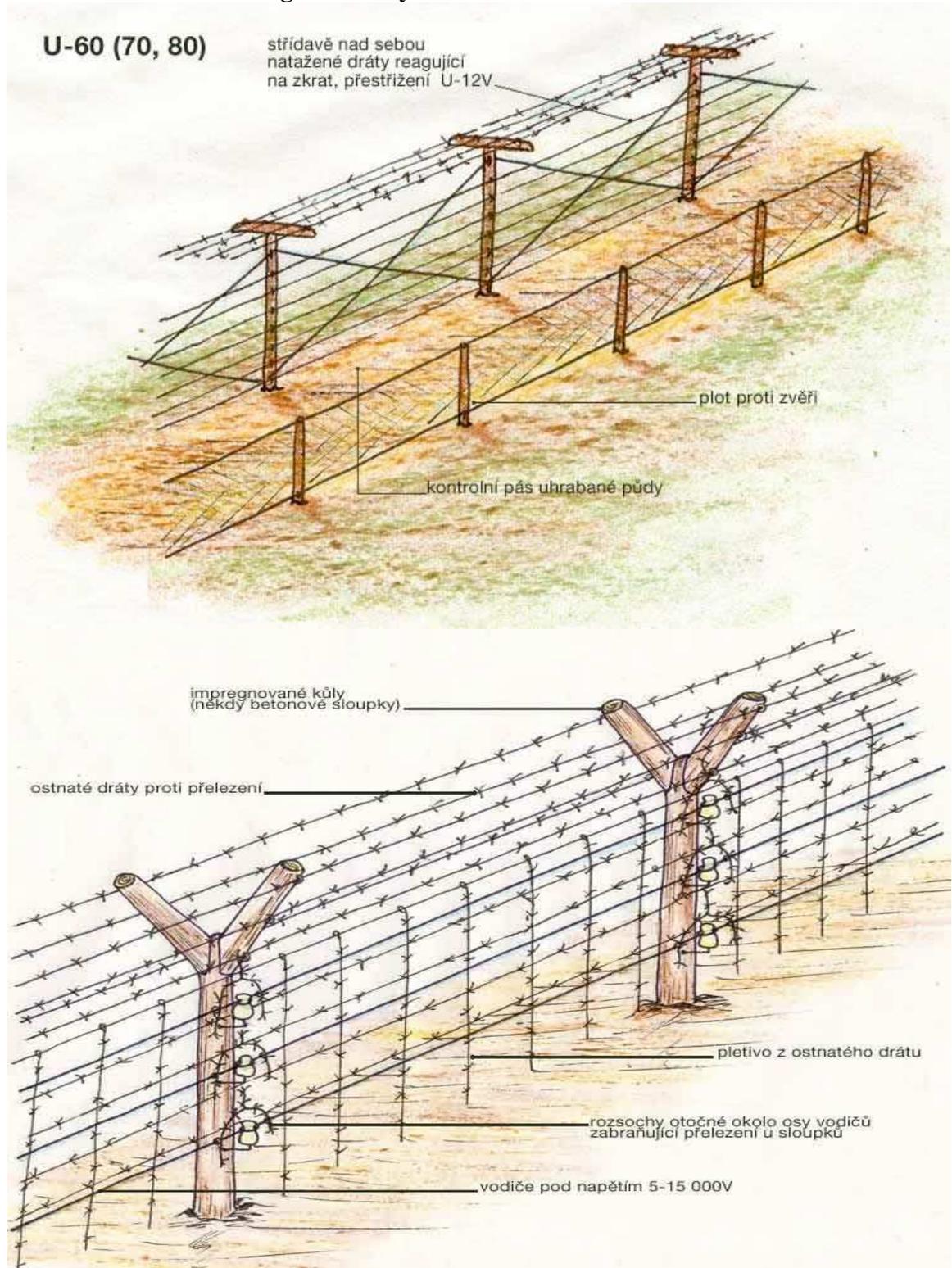
Zdroj: JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona : Česko - bavorská hranice 1948 - 1989.* str. 26.; <http://pohranicnik.bloguje.cz/766850-ps-osh-z-pohledu-bayerische-grenzpolizei.php>.

Obrázek č. 2 – Drátěný zátaras a kontrolní orný pás

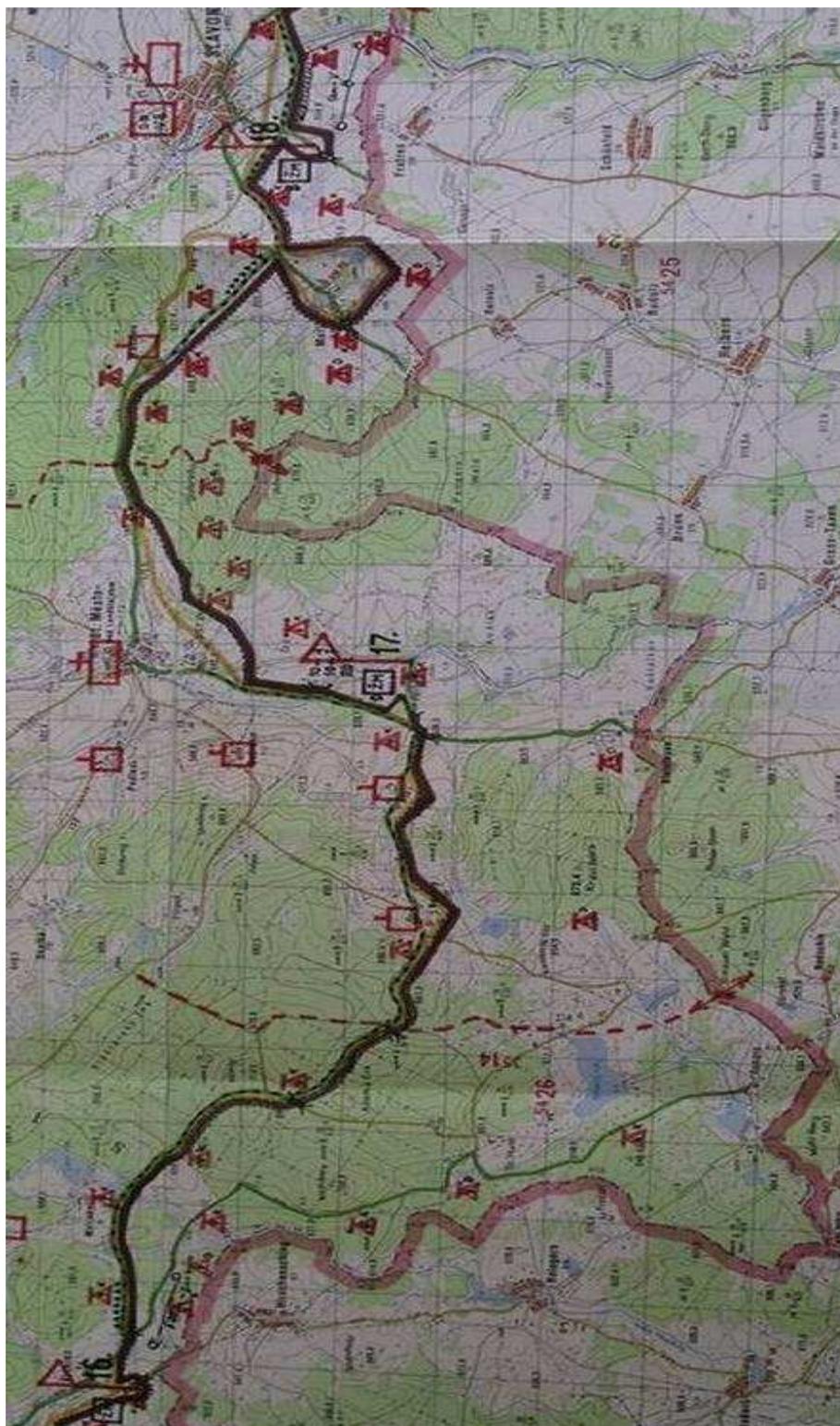
Zdroj: PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu.* str. 41; JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. *Železná opona: československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1989.* str. 76.

Obrázek č. 3 – Schéma signální stěny a EZOH

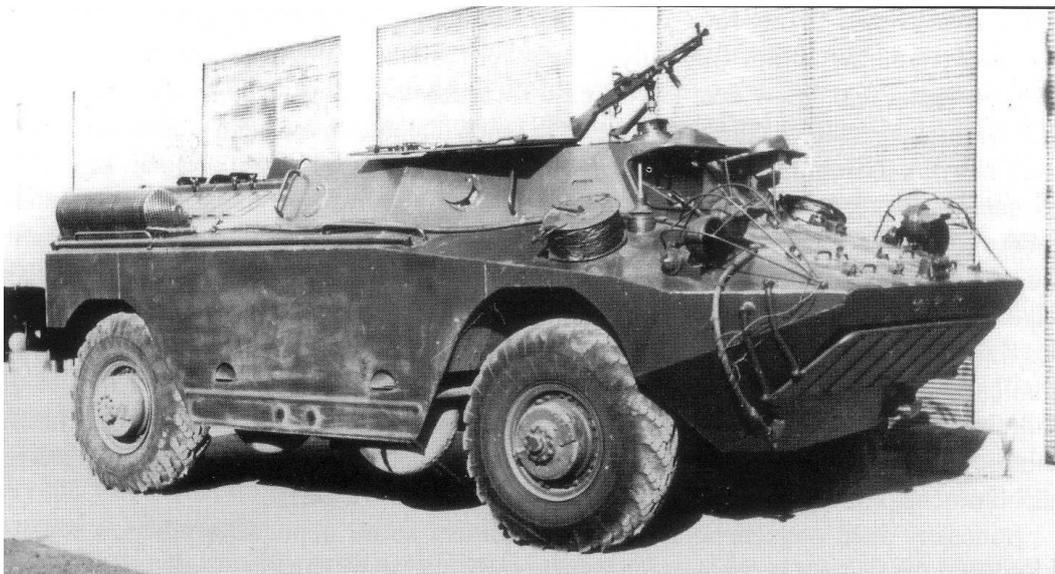
Zdroj: <http://pohranicnik.bloguje.cz/766850-ps-osh-z-pohledu-bayerische-grenzpolizei.php>.

Obrázek č. 4 – Mapa hraničního pásma v oblasti Starého města pod Landštejnem

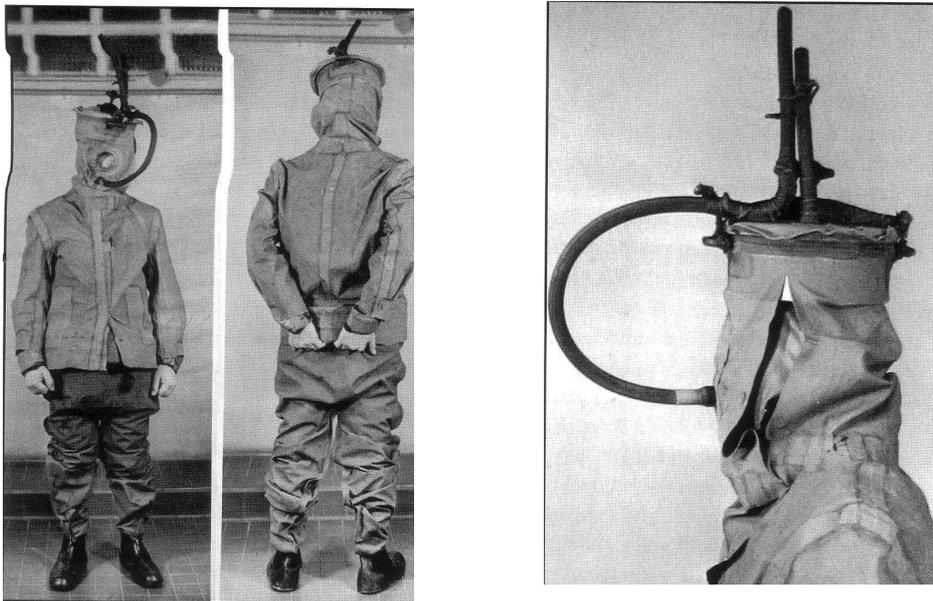
Zdroj: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=63407>.

Obrázek č. 5 – Zničený drátěný zátaras po úspěšném útěku Jána Bodnára a obrněný transportér, který použil jako prostředek útěku

Zdroj: PEJČOCH, I. Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989.str. 48-49.

Obrázek č. 6 – Podomácky vyrobený skafandr, ve kterém se o útěk pokusil Josef Škop

Zdroj: PEJČOCH, I. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. str. 110

Obrázek č. 7 – Převlek Vladimíra Orlta

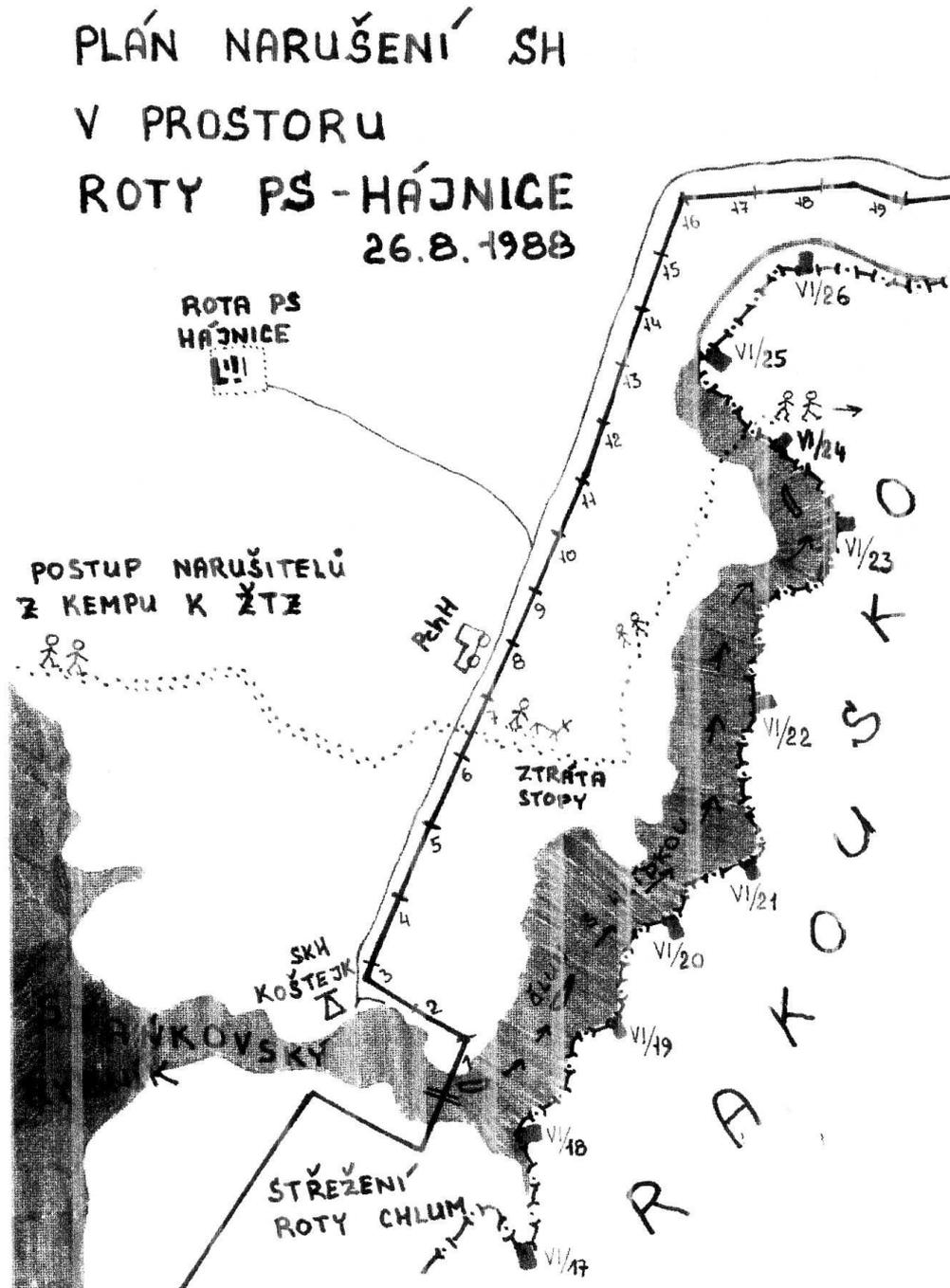
Zdroj: PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. str. 11.

Obrázek č. 8 – Úkryt v podvozku vlaku Karla Fišnara

Zdroj: PEJČOCH, I. *Útěky za železnou oponu*. str. 24-25.

Obrázek č. 9 – Plán narušení státní hranice v prostoru roty PS Hajnice 26. 8. 1988

Zdroj: KOZLOVSKÝ, L. Proryvy – útěky na státní hranici ČSSR s Rakouskem. str.79.